

Högskolan i Skövde
Institutionen för kommunikation och information

Förebyggande arbete mot mobbing

Lärares erfarande av styrkor och svagheter i arbetet
med metoderna Friends och Mombus

Läraryrket, ht 2008
Examensarbete, 15 p
(Avancerad nivå)
Författare: Maria Almqvist
Anna Danielsson
Handledare: Gunbritt Tornberg

Resumé

Arbetets art:	Examensarbete i lärarutbildningen, Avancerad nivå, 15 hp. Högskolan i Skövde.
Titel:	Förebyggande arbete mot mobbning: Lärares erfarenhet av styrkor och svagheter i arbetet med metoderna Friends respektive Mombus
Sidantal:	51
Författare:	Maria Almqvist och Anna Danielsson
Handledare:	Gunbritt Tornberg
Datum:	Januari 2008.
Nyckelord:	Kränkande behandling, mobbning, trakassering, förebyggande mobbningsarbete, Friends, Mombus

Syftet med studien var att ta del av lärares resonemang kring arbetet med att motverka mobbning på två grundskolor för att analysera och beskriva det upplevda stödet som metoderna *Friends* respektive *Mombus* ger i det förebyggande arbetet mot mobbning. I Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet (Lpo 94) lyfts att det är personal på skolan som bär ansvar för att förebygga kränkande behandlingar eller mobbning bland eleverna. I den kvalitativa studiens resultat påvisas det att lärarna som arbetar med *Friends* respektive *Mombus* behöver arbeta med flera andra arbetssätt för att förebygga mobbning. Andra arbetssätt som lärarna använder sig av i den dagliga verksamheten är till exempel EQ och kompismassage. I resultatet framhålls därtill det stöd lärarna erhåller från Mobbningsteamerna på sina respektive skolor för att motverka alla former av kränkande behandling. Det finns inga utvärderingar gjorda kring vilket resultat metoderna *Friends* och *Mombus* ger i det preventiva arbetet mot mobbning vilket kan tyckas anmärkningsvärt eftersom båda metoderna praktiseras på många skolor i Sverige. Studiens avslutande diskussion belyser att arbetet med att förebygga mobbning är komplext och att det krävs mer forskning samt utvärderingar kring olika antimobbingsmetoder och deras resultat när det gäller att förebygga kränkande behandling samt mobbning.

Abstract

Study:	Degree project in teacher education, Advanced level, 15 hp. University of Skövde.
Title:	Preventive work against bullying: Teachers' conceptions of strengths and weaknesses in their activities with support from the methods Friends and Mombus
Number of pages:	51
Author:	Maria Almqvist and Anna Danielsson
Tutor:	Gunbritt Tornberg
Date:	January 2008.
Keywords:	Bullying, insulting, harassment, prevention, Friends, Mombus

The purpose of this study is to examine how six teachers, who work in two different schools, assess the methods Friends and Mombus in terms of bullying prevention. The Curriculum for elementary school (Lpo 94) emphasizes that it is the employees of schools who carry the main responsibility for preventing bullying among pupils. One of the main results of this study is that teachers, in addition to their work with Friends or Mombus, also need to use alternative methods to prevent bullying. Examples of these alternative methods include "Emotional Intelligence" as well as "friendship massage". The result section also stresses the importance of anti-bullying teams when it comes to preventing harassments. At present there are no studies which have evaluated the results the Friends and Mombus methods have achieved. Since the methods are used in many schools in Sweden, the lack of evaluations is noteworthy. This study ends with a discussion on the complexity of bullying prevention. Further research is needed to clarify the results of different anti- bullying methods.

Innehållsförteckning

Bakgrund	1
Inledning	1
Syfte	2
Definition av begrepp	3
Mobbing	3
Olika typer av mobbing	3
Trakasserier och kränkande behandling	4
Denna studies definitioner av begreppen mobbing, trakasserier och kränkande behandling	4
Synonymer och ordval i studien	4
Skolans uppdrag	5
Lpo 94	5
Likabehandlingsplan	6
Lag om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever	6
Myndigheten för skolutveckling	8
Litteraturoversikt	9
En beskrivning av Friends	9
En beskrivning av Mombus	10
Val av förebyggande arbetssätt mot mobbing	11
Förebyggande åtgärder	12
Involvering av elever	13
Föräldrars delaktighet	14
EQ	14
Metod	16
Metodval	16
Urval och beskrivning av skolor samt respondenter i studien	17
Genomförande	19
Analys	20
Etik	23
Trovärdighet	24
Resultat	25
Styrkor med Friends	25
Svagheter med Friends	26
Styrkor med Mombus	27
Svagheter med Mombus	27
Andra arbetssätt som lärarna använder för att förebygga mobbing	28

Mobbningsteam.....	28
EQ	28
Skolgårdskartor	29
Kompismassage	29
Fadderverksamhet	29
Konfliktlösning	29
Föräldrarna informeras - inte involveras	30
Elevers delaktighet i det förebyggande arbetet mot mobbning	30
Delaktighet i Friends	31
Delaktighet i Mombus.....	31
Delaktighet i andra förebyggande arbetsätt mot mobbning	31
Sammanfattning av det upplevda stödet i respektive metod.....	32
Stöd med metoden Friends.....	32
Stöd med metoden Mombus	32
Andra förebyggande arbetsätt.....	33
Diskussion	34
Metoddiskussion	34
Resultatdiskussion.....	37
Elevers delaktighet.....	37
Andra förebyggande arbetsätt.....	38
Information till föräldrarna	39
Förslag till vidare forskning	41

Referenser

Bilaga: Intervjufrågor till lärare i skolans tidiga åldrar, förskoleklass till årskurs tre

Bakgrund

Inledningsvis presenteras vårt intresse för lärares arbete med att förebygga mobbning i grundskolans tidiga år. Därefter redogörs för studiens syfte och frågeställningar. Avslutningsvis definieras för studien några relevanta begrepp, olika typer av mobbning samt val av synonymer i studien.

Inledning

Enligt stiftelsen Friends som arbetar mot mobbning har 140 000 elever i Sverige en klump i magen när de går till skolan (Friends u.u. a). Av de 60 000 barn som blir mobbade är 1 av 20 elever utfrysta, 1 av 10 elever blir slagna och 1 av 4 elever utsätts för sexuella trakasserier. I sin doktorsavhandling i pedagogik belyser Bliding (2004) att den vardagliga tillvaron i skolan är komplex (s. 257). Skolan är en komplex arena där människor med olika förutsättningar och bakgrunder förväntas samspela med varandra. I skolan där många människor möts och samspelar, menar Bliding, att olika känslor kan uppstå som till exempel: vänskap, konflikter, aggression samt kärlek. Både skolpersonal och elever förväntas kunna samspela med varandra och hantera olika slags relationer som de hamnar i. Bliding understryker vidare att den komplexa tillvaron blir en utmaning som kräver att både elever och lärare engagerar sig för att skapa en väl fungerande verksamhet med goda relationer (s. 257). Coloroso (2003) påpekar att ”Mobbning är en fråga om liv och död och genom att undvika problemet utsätter vi våra barn för livsfara” (s. 15). Det är därför angeläget att elever och lärare beaktar att det finns elever som går till skolan med rädsla för att bli retade, hotade eller misshandlade före, under och efter sin skoltid.

Det finns många lagar och förordningar som styr läraruppdraget där mobbning ingår som en viktig punkt att förebygga och behandla. Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet (Lpo 94) betonar att ingen ska utsättas för kränkande behandlingar i skolans verksamhet. Vidare ska alla tendenser till trakasserier aktivt motarbetas (Utbildningsdepartementet, 1994, s. 3). Enligt barn- och elevskyddslagen ska skolans personal tillsammans med föräldrarna och eleverna utarbeta en likabehandlingsplan (Skolverket 2006, u.u. a). Syftet med att använda en likabehandlingsplan är att skolans personal aktivt ska arbeta för att alla elever ska ha lika rättigheter samt att förebygga alla former av kränkande behandling. Lpo 94 påvisar att ”... skolans ska sträva efter att varje elev ... känner trygghet och lär sig att ta hänsyn och visa respekt i samspel med andra” (Utbildningsdepartementet 1994, s. 9). Det är essentiellt att samtliga lärare arbetar för att skapa en trygg miljö där alla elever får möjligheter att utvecklas och växa både individuellt och tillsammans med andra. Skolan har skyldighet att se till att ingen elev blir utsatt för mobbning eller annan

kränkande behandling. Det är som Friends uppger angeläget att inse att mobbning förekommer och alltid har förekommit på skolor (Friends u.u. b).

Två modeller som används för att förebygga mobbning i skolor idag är Friends och Mombus. När det gäller att vetenskapligt utvärdera metoder som används för att motverka mobbning så finns det få studier gjorda (Skolverket u.u. b). Myndigheten för skolutveckling gav i uppdrag år 2007 att det skulle ske en granskning av vilka program mot mobbning som används samt en utvärdering av dem. Det som framkom i undersökningen var att de flesta metoder som används inte har utvärderats och att det är oklart vilka effekter metoderna har (Skolverket u.u. b).

Vi som skriver examensarbetet har ringa erfarenhet av det förebyggande arbetet mot mobbning genom metoderna Friends respektive Mombus. Den förförståelse vi har om metoderna är att båda använder sig av kamratstödjare för att upptäcka samt motverka mobbning. Ingen av oss har tidigare arbetat med någon av metoderna och vi har inte några förutfattade meningar om vad som fungerar bra eller inte bra med Friends respektive Mombus. Genom studien vill vi beskriva det upplevda stödet som Friends respektive Mombus ger i det konkreta arbetet. Vi menar att det är relevant att bidra med kunskap om fördelar och nackdelar med att utgå ifrån metoder som Friends respektive Mombus i det förebyggande mobbningsarbetet. Lärare behöver tillgång till underlag för att kunna göra medvetna val av vilken metod de ska arbeta med i den komplexa mobbningsproblematiken. Myndigheten för skolutveckling (2003) menar att skolor bör innan de väljer att arbeta utifrån preventiva metoder undersöka hur de fungerar i överensstämmelse med forskning och utvärderingar (s. 45). Precis som Höistad (2001) betonar är det "... skolans plikt att inte bara stoppa mobbning, trakasserier och våld utan även att se till att detta aldrig inträffar" (s. 138).

Syfte

Studiens övergripande syfte är att, ur ett lärarperspektiv, ge inblick i två grundskolors arbete med att motverka mobbning. I det förebyggande arbetet mot mobbning använder respektive skolor som metod antingen Friends eller Mombus. Mer specifikt är syftet att ta del av lärares resonemang kring arbetet med att motverka mobbning på respektive skolor för att analysera det upplevda stödet som respektive metod ger i det konkreta arbetet.

Studiens resultat baseras på kvalitativa intervjuer med sex yrkesverksamma lärare i skolans tidiga år, förskoleklass till årskurs tre, tre lärare på respektive grundskola.

Studien söker svar på följande frågeställningar:

- Vilka styrkor och svagheter anger lärarna att Friends har i arbetet med att förebygga mobbning? (Grundskola 1)
- Vilka styrkor och svagheter anger lärarna att Mombus har i arbetet med att förebygga mobbning? (Grundskola 2)
- Vilka eventuella andra arbetssätt anger lärarna att de använder för att förebygga mobbning?
- Hur involveras elever och föräldrar i skolans förebyggande arbetet mot mobbning, enligt lärarna?

Definition av begrepp

Mobbning

Myndigheten för skolutveckling (2003, s. 16) påvisar att det inte finns en enhetlig definition av begreppet mobbning eftersom flera forskare och institutioner har skapat egna begreppsförklaringar. Enligt Olweus är "... mobbning när en eller flera personer, vid upprepade tillfällen och under en viss tid, säger eller gör kränkande och obehagliga saker mot någon som har svårt att försvara sig" (1999, s. 9).

National Encyklopedin (2008 a) förklarar att begreppet mobbning innebär:

... att en eller flera individer upprepade gånger och under en viss tid tillfogar en annan individ skada eller obehag. Mobbning förutsätter en viss obalans i styrkeförhållandena: den som blir utsatt, mobboffret, har svårt att försvara sig mot den eller dem som angriper. Mobbning kan ske direkt, med fysiska eller verbala medel, eller indirekt, t.ex. genom social isolering ...

Friends (Friends u.u. c) betonar att mobbning handlar om ett upprepande aggressivt beteende där den som blir mobbad har svårt att försvara sig eftersom maktbalansen är i obalans. Mobbning är när en individ vid ett flertal tillfällen blir utsatt för kränkningar av en eller flera personer.

Olika typer av mobbning

Höistad (2001) framhåller att mobbning kan delas in i tre typer: fysisk mobbning, tyst mobbning och verbal mobbning (s. 74). Fysisk mobbning är lättare att upptäcka på grund av att den mobbade eleven till exempel kan få sina saker och kläder förstörda eller får olika märken på kroppen som till exempel blåmärken. Den fysiska mobbningen är vanligast bland pojkar. Vidare påpekar författaren att det är viktigt att vara uppmärksam på att den fysiska mobbningen kan ske i samband med lek eller idrott och det läraren kan uppleva som misstag kan vara avsedda handlingar. Tyst mobbning innebär att mobbarna med hjälp av ögon och kroppsspråk visar negativ inställning mobboffret genom att till exempel himla med ögonen, sucka eller ignorera personen som blir mobbad. Den tysta mobbningen är den vanligaste typen av mobbning påvisar Höistad. Det är även den svåraste varianten att upptäcka eftersom den kan förekomma både öppet och dolt i skolan. Verbal mobbning innebär att någon

till exempel på olika sätt hotar, skrattar, anmärker och göra sig lustig över en elev. Vidare kan verbal mobbning gå ut på att den mobbade eleven får kränkande skriftliga meddelanden i form av sms, papperslappar eller e-mail. Det kan vara enklare att upptäcka den verbala mobbningen än den tysta men det är beroende av situationen (s. 74-78).

Trakasserier och kränkande behandling

National Encyklopedin (2008 b) förklarar att trakassera innebär fortlöpande utsätta någon eller några för obehag.

Begreppet kränkande behandlingar innefattar, enligt Osbeck, Holm och Wernersson (2003) att en eller flera personer riktar negativa fysiska eller verbala handlingar mot en människa (s. 11). Därtill påpekar författarna att de som utsätter andra människor för kränkande behandlingar samt de som blir kränkta, oftast är medvetna om vad en kränkning innebär. Begreppet kränkande behandling är funktionellt användbart uttryck och brukas oftare än vad begreppet mobbning gör. På grund av att begreppet kränkande behandling är mer obestämt än begreppet mobbning. Kränkande behandling kan innefatta: främlingsfientliga handlingar, sexuella trakasserier samt grovt språkbruk. Begreppet mobbning används dock mer frekvent i skolan och inom skolforskning än vad termen kränkande behandling gör (Osbeck et. al. 2003, s. 12-13).

Denna studies definitioner av begreppen mobbning, trakasserier och kränkande behandling

Mobbning innebär, enligt denna studies definition, att det finns en obalans i maktförhållandet mellan olika personer och att en eller flera individer blir utsatta för upprepade kränkande handlingar av en eller flera personer. Begreppet trakasserier är enligt studien synonymt med termen mobbning.

Med kränkande behandling avser studien de negativa fysiska eller verbala handlingar som elever utsätter varandra för vid en eller flera tillfällen innan mobbning uppstår. Handlingarna kan vara till exempel att eleverna retar eller avsiktligt knuffar omkull varandra.

Synonymer och ordval i studien

Vi har i studien valt att använda orden barn och elever samt föräldrar och vårdnadshavare synonymt med varandra. Andra ord som används likvärdigt med varandra är: förebyggande och preventiva. Därtill är begreppen mobbning och trakasserier liktydiga med varandra i studien. Termerna mobbning eller trakasserier används inte kontinuerligt tillsammans med kränkande behandling i texten. Det förebyggande arbetet mot mobbning benämns i studien med hjälp av orden arbetssätt, metod och åtgärder mot mobbning. I studiens metod, resultat och diskussion, benämns de intervjuade lärarna även med ordet respondenterna samt med bokstäverna A till F. Skolorna i studien kallas för: *skola 1* samt *skola 2*.

Skolans uppdrag

Nedan följer en presentation av skolans uppdrag gällande arbetet mot mobbning med utgångspunkt i nu gällande styrdokument såsom Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet (Lpo 94), Likabehandlingsplanen, Lag om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever samt Myndigheten för skolutveckling. Skolans uppdrag sammanfattas och gemensamma riktlinjer från styrdokumenterna beskrivs.

Lpo 94

Enligt Lpo 94 ska skolan arbeta för att förankra samhällslivets grundläggande värden hos eleverna (Skolverket 2006, s. 3). Lpo 94 förklarar att skolan ska befrämja förståelse samt förmåga till inlevelse för andra personer.

Ingen skall i skolan utsättas för diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning eller funktionshinder eller för annan kränkande behandling. Tendenser till trakasserier och annan kränkande behandling skall aktivt motverkas. Främlingsfientlighet och intolerans måste bemötas med kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser (Skolverket 2006, s. 3).

Lpo 94 beskriver att ”Det är inte tillräckligt att i undervisningen förmedla kunskap om grundläggande demokratiska värderingar. Undervisningen skall bedrivas i demokratiska arbetsformer och förbereda eleverna för att aktivt delta i samhällslivet” (Utbildningsdepartementet 1994, s. 5). Skolans mål och riktlinjer inom normer och värden är, enligt Lpo 94 att:

Skolan skall sträva efter att varje elev

- respekterar andra människors egenvärde,
- tar avstånd från att människor utsätts för förtryck och kränkande behandling, samt medverkar till att bistå andra människor.

Alla som arbetar i skolan skall

- i sin verksamhet bidra till att skolan präglas av solidaritet mellan människor,
- aktivt motverkar trakasserier och förtryck av individer eller grupper och
- visa respekt för den enskilda individen och i det vardagliga arbetet utgå från ett demokratiskt förhållningssätt (Utbildningsdepartementet 1994, s. 8).

Lpo 94 förklarar att skolan ska arbeta för att alla elever involveras till att ta eget ansvar och känna inflytande över skolans verksamhet. Skolans personal ska ”främja elevernas förmåga och vilja till ansvar och inflytande över den sociala, kulturella och fysiska skolmiljön” (Utbildningsdepartementet 1994, s. 13). Angående skolans skyldighet att samverka med elevernas föräldrar är uppdraget enligt Lpo 94 att ”samverka med elevernas vårdnadshavare så att man tillsammans kan utveckla skolans innehåll och verksamhet” (s. 14). Därtill ska läraren ”samverka med och fortlöpande informera föräldrarna om elevens skolsituation, trivsel och kunskapsutveckling ...” (s. 14).

Likabehandlingsplan

Enligt barn- och elevskyddslagen ska skolans personal tillsammans med föräldrar och elever utarbeta en likabehandlingsplan (Skolverket 2006 & Skolverket u.u a). Varje skola, förskola och fritidshem ska ha en likabehandlingsplan som efterföljs i verksamheten. Syftet med att ha en likabehandlingsplan i samtliga verksamheter i skolan är att kunna främja alla elevers lika rättigheter samt att förebygga alla former av kränkande behandling. Likabehandlingsplanen ska innehålla hur kränkande behandlingar ska förebyggas och åtgärdas om de uppstår samt hur planen ska följas upp i verksamheten. Planen bör innefatta en fördelning över ansvar, vem som gör vad, i det förebyggande arbetet samt vid akuta situationer. Skolans elever och deras vårdnadshavare ska vara delaktiga i upprättandet och utvärderingen av likabehandlingsplanen.

Lag om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever

Regeringens förslag till hur det förebyggande arbetet ska utformas:

Ett sätt att verka för mänskliga rättigheter och människors lika värde är att förändra människors attityder och normer samt att öka medvetenheten om förekomsten av och kunskapen om diskriminering och andra former av kränkande behandling. Detta gäller på alla samhällsområden och inte minst inom förskoleverksamheten, skolbarnsomsorgen, grundskolan ... (Svensk facklitteratur 2006, s. 86).

Lag (2006:67) om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever i svensk författningssamling (SFS) framhåller gällande skyldighet att förebygga och förhindra trakasserier eller annan kränkande behandling att ”7§ Huvudmannen för verksamheten eller den huvudmannen bestämmer skall vidta åtgärder för att förebygga och förhindra att barn och elever utsätts för trakasserier och annan kränkande behandling” (Riksdagen u.u).

Skollagen (1999:886) framhåller att:

2§ Verksamheten i skolan skall utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar. Var och en som verkar inom skolan skall främja aktning för varje människas egenvärde och respekt för vår gemensamma miljö. Särskilt skall den som verkar inom skolan ... aktivt motverka alla former av kränkande behandling såsom mobbning och rasistiska beteenden (Riksdagen u.u).

Lag (2006:67) framhåller att skolans uppdrag gällande likabehandlingsplan är att:

6 § Huvudmannen för verksamheten eller den huvudmannen bestämmer skall se till att det finns en likabehandlingsplan för varje enskild verksamhet. Planen skall syfta till att främja barns och elevers lika rättigheter oavsett kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning eller funktionshinder och att förebygga och förhindra trakasserier och annan kränkande behandling. I planen skall planerade åtgärder redovisas. Planen skall årligen följas upp och ses över (Riksdagen u.u).

Skyldigheten angående att utreda och vidta åtgärder mot trakasserier och annan kränkande behandling är enligt Lag (2006:67) att:

8 § Om huvudmannen för verksamheten, rektorn eller någon med motsvarande ledningsfunktion eller annan personal får kännedom om att ett barn eller en elev i verksamheten anser sig ha blivit utsatt för trakasserier eller annan kränkande behandling i samband med att verksamheten genomförs, skall huvudmannen eller den huvudmannen som bestämmer utreda omständigheterna och i förekommande fall vidta de åtgärder som skäligen kan krävas för att förhindra fortsatta trakasserier eller annan kränkande behandling (Riksdagen u.u).

Svensk Facklitteratur (2006) framhåller gällande skolans krav på skyldighet att utreda och att vidta åtgärder att:

En utgångspunkt för att komma till rätta med trakasserier och annan kränkande behandling mellan barn och elever är att de ansvariga inom verksamheten försöker motarbeta tendenser till kränkande beteenden så fort som möjligt. Det är viktigt att man tar alla signaler om sådana beteenden på allvar. Inställningen bland de ansvariga inom verksamheten måste vara att kränkningar inte upphör med automatik utan i själva verket tenderar att öka (Svensk facklitteratur 2006, s. 89).

Myndigheten för skolutveckling

Myndigheten för skolutveckling (2003) förklarar att ”Inga handlingsplaner i världen lyckas stoppa mobbningen om skolor inte förmår att skapa en god lärmiljö med trivsel och trygghet” (s. 12). Samtliga som hör till skolans verksamhet: skolledning, lärare, övrig personal på skolan, elever och föräldrar bör vara delaktiga i arbetet med att skapa en god lärmiljö. Ett främjande arbete ska inte utgå ifrån risker och problem, utan ifrån möjligheterna.

Sammanfattning av skolans uppdrag

Ett av skolans uppdrag, så som de ovan presenterade källorna uttrycker det, är att inga barn ska bli utsatta för mobbning eller annan kränkande behandling i skolan. Samtliga vuxna som arbetar inom skolans verksamhet ska handla enligt ett demokratiskt förhållningssätt och bär ansvar för att aktivt motverka alla former av kränkande behandling. Likabehandlingsplanerna ska innehålla hur skolans personal kan förebygga och åtgärda kränkande behandling samt hur samtliga elevers rättigheter ska främjas. Elever och föräldrar ska tillsammans med personal i skolan arbeta för att skapa en trygg lärandemiljö där mobbning och kränkande behandling motarbetas.

Litteraturöversikt

I studiens litteraturöversikt presenteras metoderna Friends respektive Mombus. Därtill kommer aktuell forskning relaterad till mobbningsproblematiken att belysas. I litteraturöversikten lyfts information under rubrikerna: *Val av förebyggande arbetssätt mot mobbning, Aktuell forskning, Varningssignaler som kan tyda på mobbning, Barn som blir mobbade, Förebyggande åtgärder, Involvering av elever, Föräldrars delaktighet* samt *EQ*. Litteraturöversikten avslutas med en sammanfattning.

En beskrivning av Friends

Sara Damber grundade 1997 stiftelsen Friends (Friends u.u. d). Damber utvecklade Friends efter det att hon själv blivit utsatt för mobbning under sin skoltid. Friends är Sveriges största organisation som aktivt arbetar mot mobbning och som ett stöd i metoden används kamratstödjare. I augusti 2008 fanns det över 28000 utbildade kompisstödjare på ungefär 1500 skolor i Sverige. Friends besöker dagligen olika skolor för att arbeta mot mobbning bland elever och för att utbilda kamratstödjare (Friends u.u. d). Stiftelsens syfte är att utbilda såväl barn som vuxna i hur det går att aktivt och långsiktigt förebygga mobbning och annan kränkande behandling. Skolors personal, elever och föräldrar måste engageras i det förebyggande antimobbningsarbetet. Friends menar att en individ kan göra förändring när det gäller att arbeta preventivt mot mobbning, men att de största förändringarna sker när alla arbetar tillsammans för att motverka mobbning. Det är skolans personal som, enligt Friends, bär ansvar för att det sker ett förebyggande arbetet mot mobbning på skolan samt att eleverna involveras i det preventiva arbetet. När en skola väljer att arbeta utifrån Friends får personalen först utbildning av stiftelsen innan verksamheten med metoden inleds (Friends u.u. e). Efter att utbildning av Friends är klar, hålls bland annat teaterföreställningar som är åldersadekvata för eleverna. Teaterföreställningarna ska inspirera eleverna, väcka engagemang och känslor hos dem. Efter teaterföreställningen får eleverna klassvis välja ut två kompisstödjare. Omröstningen ska ske anonymt. De två elever som blir utvalda kompisstödjarna från varje klass alltifrån årskurs tre till årskurs nio, får gå en kamratstödjarutbildning som är åldersanpassad. Utbildningen innebär bland annat att kamratstödjarna ska få tillfälle att reflektera kring diskriminering, kränkande behandling samt mobbning. Vidare vill utbildningen belysa för kamratstödjarna att människor kan göra skillnad genom att göra något för att förhindra mobbning. Under kamratstödjarutbildningen ges konkreta tips på hur eleverna praktiska kan arbeta mot kränkande behandling och mobbning. När kamratstödjarnas grundutbildning är klar träffas de tillsammans med skolans personal för att diskutera hur det mobbningsförebyggande arbetet ska utformas på skolan. Eleverna i förskoleklass till årskurs två får klassvis en kortare utbildning som utgår ifrån berättelser och praktiska övningar. Syftet med den korta utbildningen är att träna elevernas förmåga att vara en

bra kompis och att säga förlåt. När arbetet med metoden har inletts på skolan följer olika möten där stiftelsen Friends finns med som support i arbetet. Vidare hjälper stiftelsen skolan med att anordna kvällsträffar med till exempel föreläsningar för föräldrarna samt temadagar för kompisstödarna.

En beskrivning av Mombus

Mombus är ett enklare ord för mobbningsombudsman och är en antimobbingsmodell som finns på flera ställen i Sverige (Staff u.u). Modellen innebär att alla berörda inom skolans verksamhet: elever, personal samt föräldrar arbetar tillsammans med att förebygga mobbning. Syftet med Mombus är att medvetandegöra elever, lärare och föräldrar om mobbning samt hur de kan arbeta för att förebygga mobbning. Staffs filosofi är att påverka barn och ungdomar innan något brott sker. Huvudtanken med Mombus är att barn och ungdomar ska kunna lita på sina kamrater och att de ska använda sig av en ärlig kommunikation. Staff vill att barn och ungdomar ska engagera sig och ta ansvar för sina kamrater med meningen: ”Jag bryr mig om min kompis”. Det finns ingen uttalad gräns för vad som är mobbning eller inte, anser Staff, utan för hans del räcker det om någon mår dåligt eller far illa. Det grundläggande är att förebygga och ta tag i problem direkt när de uppstår och innan de blir större. Det är betydelsefullt att både mobbningsoffer och mobbare får stöd vid lösning av mobbningsproblem som uppstått. Dessutom ska elever, lärare samt föräldrar tillsammans hjälpas åt för att lösa mobbningsproblem som uppstår.

Mombusintroduktionen är indelade i tre steg. Under steg ett presenteras innebörden av modellen för hela skolans personal samt till företrädare för hem och skola samt föräldraföreningen av Staff (Staff u.u). Vid nästa steg träffar Staff eleverna som ska vara förberedda inför mötet av sina respektive lärare. Staff berättar om sin polisiära bakgrund och om Mombus. Han ser till att under en timmas tid ge upphov till både känslor och frågor hos eleverna samt att skapa kamratrelationer med dem. För att skapa kontakt med eleverna har Staff följande upplägg: eleverna får spela rollspel, definiera mobbning på olika sätt samt se en verklighetsförankrad diabilserie, efteråt diskuterar Staff och eleverna tillsammans om vilka upplevelser eleverna haft under upplägget. Vid det tredje steget introduceras föräldrarna vid ett inledande föräldramöte. På skolan kan det dessutom startas upp en arbetsgrupp med föräldrar och lärare. Arbetsgruppens uppgift är att vara en kontaktlänk mellan de vuxna och eleverna samt att arbeta med att lösa faktiska och praktiska problem som t ex rör mobbning (Staff u.u).

Staff (1997) anser att det är eleverna själva som ska ta ansvaret och upptäcka om det förekommer mobbning på skolan. Elever mobbar oftast inte när det finns vuxna som kan se utan mobbning sker när de vuxna inte är närvarande. Mombus innefattar att eleverna växelvis två och två agerar Mombusar under en vecka. Eleverna som är Mombusar under veckan ansvarar för att säga till någon vuxen på skolan om de upptäcker att någon blir utsatt för mobbning. Staff betonar att det är angeläget att eleverna är införstådda med att det inte är skvaller när de berättar för en vuxen att en elev på skolan far illa. Vid slutet av veckan träffas klassläraren och de elever som har

varit Mombusar i klassen under veckan för att samtala om vad som skett samt för att fylla i en Mombusrapport tillsammans. De erfarenheterna som erhållits under veckan tas upp till gemensam diskussion i klassen. För att förebygga mobbning, påpekar Staff, vikten av att läraren regelbundet för en dialog i klassen tillsammans med eleverna om till exempel vänskap, utanförskap, varför någon slåss och/eller retas. Mombusrapporten lämnas vidare av klassläraren till den person som ansvarar för Mombus övergripande på skolan och sätts in i en Mombuspärm. Intentionen med det förfarandet är att det blir lättöverskådligt att se om några elever ofta figurerar som mobbare och om det finns elever som är utanför eller på andra sätt blir angripna. I formuläret som förekommer i Staffs bok finns frågor som behandlar hur det har känts för den person som varit Mombus under veckan. Vidare ställs frågor om vederbörande upptäckt att någon elev varit okamratlig mot någon samt vad som hände vid tillfället. Vidare frågor i formuläret syftar till att få reda på vad den som var Mombus gjorde samt vad de som stod i närheten gjorde. Frågorna syftar även till att ta reda på om Mombusen bad en vuxen om hjälp samt hur den vuxna agerade. Formuläret avslutas med att den Mombusansvarige får skriva ner om någon elev varit en bra vän under veckan samt på vilket sätt den varit bra. Tanken är att alla elever ska få ansvara för att vara Mombus en vecka per termin (s. 9-12).

Val av förebyggande arbetssätt mot mobbning

Ttofi, Farrington och Baldry (2008) påvisar, i en metodisk sammanfattning och metaanalys, att mobbning minskar om skolor använder sig av ett systematiskt antimobbingsprogram. Via effektiva metoder kan riskerna för mobbning och kränkande behandling minska med 17 – 23 procent i skolan (s. 6). Rigby (2002) lyfter i sin metaanalytiska studie att mobbning kan minskas med hjälp av väl planerade ingripanden utifrån skolans antimobbingsprogram. Rigby menar att det blir bättre resultat när det gäller att motverka mobbning om program införs tidigt, redan när eleverna går i förskolan och i grundskolans tidiga år. Vidare framhåller Rigby att förekomsten av mobbning ökar om det under en längre tid inte finns något program som motverkar det (s. 3).

Det finns många olika metoder att välja bland när det gäller att arbeta preventivt mot mobbning vilket i sin tur kan innebära svårigheter för skolor när det gäller att finna en metod som passar just dem, menar Myndigheten för skolutveckling (2003 s. 45). Val av metod sker ofta utan att skolor reflekterar över vad det är för problem som ska lösas samt vilka mål som ska uppnås. I samband med att skolor väljer en metod bör de fundera över vilken människosyn som ska ligga till grund för arbetet med metoden, framhåller Myndigheten för skolutveckling. Skolor bör innan de väljer att arbeta utifrån preventiva metoder undersöka hur de fungerar i överensstämmelse med olika forskningsresultat och utvärderingar. Metoden som väljs bör ha en tydlig struktur som visar om den omfattar både förebyggande och åtgärdande strategier eller om det krävs att skolan arbetar utifrån ytterligare en annan metod som stöd och komplettering (s. 45).

Ttofi et. al. (2008) lyfter att många antimobbingsprogram inte är baserade på empiriskt gjorda studier om mobbning som omfattar varför mobbning är vanligt förekommande samt anledningar till varför elever blir utsatta. Istället grundas metoderna ofta på tankar kring vad som kanske kan minska mobbning (s. 11). Colvin, Tobin och Beard (refererad i Frånberg 2003, s. 65) förklarar att det är viktigt att välja ett program som medför positiva handlingar i ett långsiktigt perspektiv. Arbetsätt ur ett kortsiktigt perspektiv kan vara att använda sig utav böcker med olika tips eller handlingsplaner. Vid val av program som syftar till att förebygga mobbning behöver skolan, enligt Colvin et. al., försäkra sig om att programmet har sin utgångspunkt i att förmedla goda handlingar. Det valda programmet bör dessutom vara baserad på en bra forskningsgrund. I det dagliga arbetet i skolan behöver lärare ha grundläggande kunskaper kring hur mobbning ska upptäckas, förebyggas och motverkas samt bör de få aktualisera värdegrundsfrågor vilket främjar arbetet mot ett långsiktigt perspektiv.

Förebyggande åtgärder

Vikten av ett förebyggande arbete gällande mobbning kan inte nog betonas, enligt Isaksson (1998, s. 28). Redan i barngrupper på förskolan bör ett aktivt förebyggande arbete mot mobbning påbörjas. Information och undervisning om mobbning ska ges till samtliga elever i skolan. Hur undervisningen läggs upp är beroende på vilken ålder eleverna har (s. 30). Höistad (2001) förordar att de vuxna ska hjälpa barnen att förstå att de aldrig ska tillåta kränkningar från elever och vuxna. Elever behöver lära sig vikten av att de själva ska säga ifrån istället för att ge igen genom verbal eller fysisk handling som till exempel att retas eller slåss. Med hjälp av de vuxna behöver barnen, enligt Höistad, få förståelse för att alla har rätt att trivas och ha det bra i skolan (s. 50). Isaksson (1998) framhåller vikten av att all personal i skolan tillsammans tar avstånd mot mobbning i det förebyggande arbetet och att de markerar sin ståndpunkt inför elever. Personalens attityd och sätt när det gäller att motverka mobbning påverkar direkt omfattningen av den mobbningen som sker i skolan. Isaksson påvisar att en konsekvens om inte samtliga personalgrupper arbetar förebyggande mot mobbning kan bli att eleverna inte upplever mobbning som fel (s. 29). Høiby (2004) klargör att alla vuxna som arbetar i skolan behöver vara överens om vilka gemensamma insatser skolan ska arbeta utifrån för att det ska skapas en bra kamratanda i skolan (s. 81). Høiby har påvisat i olika forskningsresultat hur betydelsefullt det är med både en professionell och en metodisk satsning för att förebygga mobbning (s. 18). Läraren har en stor betydelse för att skapa en positiv gemenskap där eleverna kan känna trygghet. Därtill kan lärare ibland behöva erkänna och lyfta att det finns elever som kan vara besvärliga att möta och/eller hantera. Vikten av att det finns ett engagemang från läraren att hjälpa eleverna att få en fin kamratanda kan aldrig nog påpekas. Alla elever behöver bli uppmärksammade och bekräftade på ett positivt sätt utifrån den människa de är, menar Høiby som anser att ett bekräftande förhållningssätt kan vara som en ”... vaccination mot mobbning” (s. 33).

Myndigheten för skolutveckling (2003, s. 33) förklarar att det förebyggande arbetet mot mobbning ska pågå med syftet att skapa en skola som präglas av god miljö. Det förebyggande arbetet ska förhindra uppkomst och utveckling av kränkningar och mobbning i skolan och istället se till att främja demokratiska lärmiljöer. Det är angeläget att arbeta för att utveckla barnens sociala och demokratiska kompetens samt stärka deras sociala relationer. Det förebyggande mobbningsarbetet behöver genomföras i alla klasser samt utvärderas för att långsiktiga effekter ska uppnås. För att få god effekt behöver det förebyggande arbetet mot mobbning påbörjas tidigt, redan i förskolan och sedan fortsätta uppåt i klasserna. Frågor som bör behandlas i skolan är "Hur främjas goda relationer? Hur skapar vi en god lärandemiljö? Vad får vi göra i skolan?" (Myndigheten för skolutveckling 2003, s. 33). Fokus i skolan bör ligga på att ta stöd i de positiva möjligheterna istället för att inrikta sig mot förbud och regler.

Myndigheten för skolutveckling (2003) menar att de skolor som istället för temadagar väljer att integrera värdefrågor i den dagliga verksamheten och undervisningen har kommit långt i sitt värdegrundsarbete (s. 38). Arbetet med värdefrågor kan genomföras med samtal kring händelser som sker i eller utanför skolan. Böcker, film, och sagor kan användas som utgångspunkt för samtalen. Vid konflikter eller kränkningar kan sedan samtalet användas som ett viktigt redskap. Samtal kan bidra till att utveckla både elevers demokratiska kompetens samt deras respekt för andras åsikter och värderingar. Hägglund (2004) påpekar att det inte behöver bero på att antimobbningsmetoden är bra när lärare får goda resultat i sitt mobbningsförebyggande arbete utan på att läraren har fått möjlighet, tid och utrymme att engagera sig. Det är väsentligt att lärare tillägnar sig den antimobbningsmetod de ska arbeta utifrån och att de gör metoden till sin (s. 108).

Involvering av elever

Bliding (refererad i Frånberg 2003, s. 59) belyser att om barn får kunskap kring vad mobbning är kan det innebära att barn oftare berättar om vad som hänt när mobbning uppstått (s. 59). Myndigheten för skolutveckling (2003, s. 40) belyser vikten av att eleverna får information om vilka rättigheter och skyldigheter de har i skolans verksamhet. En demokratisk lärmiljö där eleverna får medverka och påverka gynnar deras ansvarstaganden vilket i sin tur kan leda till att de tar ställning mot kränkningar. I det förebyggande arbetet mot kränkningar bör skolans personal engagera eleverna till att aktivt delta. Myndigheten för skolutveckling förklarar att olika former av mobbning främjas när skolans lärmiljöer inte uppmuntrar elevers nyfikenhet och lust till att lära.

En skola som har starka rigida maktstrukturer med bristande delaktighet löper större risk för att utlösa kränkande beteenden än en skola som präglas av ömsesidig respekt och möjligheter till inflytande. Det verkar också som om lärmiljöer som eleverna upplever saknar mening och lust gynnar olika former av mobbning. Frustration och maktlöshet kan visa sig på olika sätt (Myndigheten för skolutveckling 2003, s. 40).

Föräldrars delaktighet

All personal och elever på skolan samt barnens föräldrar ska vara delaktiga i arbetet med att förebygga mobbning, framhåller Isaksson (1998, s. 28). Elever och föräldrar ska ha inflytande över arbete som sker på skolan när det handlar om att förebygga kränkande behandling och mobbning. Myndigheten för skolutveckling (2003) framhåller explicit att det är skolans skyldighet att, tillsammans med elevernas föräldrar, samverka kring allting som rör elevernas individuella utveckling (s. 83). Nordahl, Gravrok, Knudsmoen, Larsen och Rørnes (2006) klargör att läroplanernas intentioner om ett samarbete mellan skola och hem inte fungerar i den praktiska verksamheten utan att föräldrarna ofta har lågt inflytande över vad som sker i skolan. Skolor bör i sitt arbete med att förebyggande mobbning se elevernas föräldrar som en tillgång. Därtill är det angeläget, enligt Nordahl et. al, att involvera föräldrarna när det gäller att hantera och lösa konflikter som uppstår i skolan (s. 124). Stiftelsen Allmänna Barnhuset i samarbete med Riksförbundet Hem och Skola (u.u) påpekar att oftast sker samarbete mellan hem och skola utifrån lärarnas och skolans premisser (s. 46). Det finns, enligt Høiby (2004) avsevärt mindre mobbning på skolor där både föräldrar och barn blivit uppmanade att ta kontakt med läraren om det uppstår problem såsom kränkande behandling eller mobbning. En bra strategi för att undvika mobbning, påpekar Høiby, kan vara att läraren gör hembesök hos eleverna och deras föräldrar vid det första utvecklingssamtalet. Fördelen med att lärare gör hembesök är den trygghet både barn samt vårdnadshavare ofta känner när de befinner sig i sin hemmiljö (s. 82). Det kan medföra att det underlättar för vårdnadshavarna och eleverna att samtala även om svåra saker. Stiftelsen Allmänna Barnhuset i samarbete med Riksförbundet Hem och Skola (u.u.) menar att ett tillvägagångssätt för att stödja föräldrarna i att lära känna både varandra samt läraren, är att dela upp vårdnadshavarna i olika mindre grupper vid föräldramöten. Det kan medföra att alla lättare får tillfälle att samtala och lära känna varandra. Upprättats det en god kontakt mellan hem och skola är det oftast enklare för alla parter att ta kontakt när och om svårigheter uppstår (s. 52-54).

EQ

Kimber (1999) förklarar att EQ står för social och emotionell kompetens eller emotionell intelligens som det även kallas (s. 7). Det går att träna elevers emotionella intelligens och det i samklang med ovanstående undersökning har medfört att EQ har blivit ett intressant ämne för skolor att undervisa i. EQ syftar till att utveckla barn och ungdomars emotionella och sociala kompetens och lära dem att lösa problem samt att skilja mellan handling och känsla. Det är tillåtet att ha olika känslor, men det är inte acceptabelt att göra vad som helst. Kimber (1999, s. 7) förklarar att Institutionen Social Development Department gjorde en undersökning bland elever som fått undervisning i EQ under några år. Undersökningen påvisade att eleverna hade utvecklat både sin emotionella och sociala kompetens, till exempel hade förståelsen, respekten och samspelet ökat mellan elever från olika kulturer. Vidare framhöll undersökningen att skolor kan via att oupphörligt arbeta med EQ förebygga flera av barnens emotionella

och sociala problem. Förmågan att acceptera människors olikheter, lösa konflikter, samarbeta med andra för att nå ett gemensamt mål och se händelser ur olika perspektiv är viktigt för att motverka mobbning. Självkänedom involverar att individen kan hantera sina känslor (Kimber 1999, s. 9-15).

Sammanfattning

I arbetet med att förebygga mobbning på skolor kan varje skola välja att utgå ifrån ett specifikt program. När skolan ska välja en metod för att arbeta med mobbningsförebyggande är det essentiellt att rektor och personal undersöker vilken vetenskaplig grund metoden är baserad på. Vidare är det betydelsefullt att veta vilka redskap antimobbningssmetoden erbjuder lärare och elever samt om verktygen är tillräckliga för det arbetet rektor och personal vill utföra angående mobbningsförebyggande åtgärder.

Många antimobbningssprogram är inte baserade på empiriska studier som ger svar på till exempel varför mobbning är vanligt förekommande och varför elever blir utsatta för mobbning. Istället grundas metoderna ofta på tankar kring vad som kanske kan minska mobbningen. De flesta metoder som används på skolorna utvärderas inte och det är oklart vilka effekter metoderna har. Friends och Mombus är två metoder som många skolor arbetar utifrån i sitt mobbningsförebyggande arbete. Båda metoderna utgår ifrån kamratstödjare, så kallade Mombusar i Mombus, för att motverka mobbning. Kamratstödjarnas uppgift i respektive metod är att vara en bra kompis samt att hjälpa lärarna på skolan att uppmärksamma om någon elev mår dåligt eller blir utsatt för kränkningar under skoltid. Det som skiljer metoderna åt är bland annat att i Mombus blir samtliga eleverna växelvis delaktiga som Mombusar från förskoleklass och uppåt, medan det i Friends är två elever som väljs ut att vara kamratstödjare i varje klass och då med början i årskurs tre och uppåt. Ytterligare något som skiljer metoderna åt, är att i Mombus sker introduktionen av metoden av grundaren Janne Staff när skolan börjar arbeta utifrån metoden och sedan är det lärarna tillsammans med rektor som bär ansvar för att arbetet sker fortlöpande. I skolor som valt att arbeta med utgångspunkt i metoden Friends är stiftelsen Friends med och introducerar metoden för lärare, elever och föräldrar. Vidare återkommer Friends kontinuerlig till skolan för att följa upp det mobbningsförebyggande arbetet som pågår.

Det finns inga utvärderingar gjorda som påvisar vilket resultat skolan kan förvänta sig om de väljer att arbeta utifrån någon av dessa metoder. Mot denna bakgrund kan föreliggande studie bidra till kunskapsutveckling vad gäller det förebyggande mobbningsarbetet på studiens två skolor, vilket även kan antas ha ett allmänt intresse utanför studiens kontext.

Metod

Här presenteras hur studien har genomförts. Vidare i kapitlet förklaras hur bearbetning och analys av data skett samt studiens trovärdighet.

Metodval

För att få svar på syfte och frågeställningar valde vi att använda en empirisk kvalitativ metod med intervjuer som forskningsteknik. Det som kännetecknar en kvalitativ studie är, enligt Starrin (1994, s. 23) att forskaren i en forskningsprocess går från helhet till del för att identifiera variationer och strukturer hos olika företeelser. Bell (2000) påvisar att en kvalitativ ansats innebär att forskaren är intresserad av att ta reda på hur människor upplever sin värld (s. 13). Den kvalitativa metoden är en klassificerad kunskap om hur forskaren kan göra för att beskriva karaktären hos något, menar Larsson (1993, s. 195). Med hjälp av en empirisk kvalitativ undersökning kan föreliggande studies frågeställningar besvaras. I en kvalitativ forskning kan en intervjumetod vara gynnsamt då den är flexibel ur flera perspektiv. Det är lätt att sondera svar och gå in på motiv samt känslor på ett sätt som kan vara omöjligt om forskaren väljer att göra en enkät. Trost (2005) lyfter fram att kvalitativa intervjuer karakteriseras av att intervjuaren ställer raka enkla frågor och respondenten förhoppningsvis ger komplexa och innehållsrika svar (s. 7). I en intervju är det möjligt att ställa relevanta följdfrågor och utveckla de svar som ges. Värdet med öppna frågor är att den som intervjuas själv får tolka frågan. Det som är betydelsefullt att tänka på i en intervju enligt Trost, är att ställa en fråga i taget och att inte ge ledande frågor. Därtill ska forskaren undvika att ställa värderande frågor. Ställer forskaren värderande frågor kan respondenten bli påverkad av vederbörandes åsikter vilket kan medföra att svaren blir vinklade. Vi har ställt en fråga i taget som har varit både enkel och rak till respondenterna, som sedan givit innehållsrika svar i studiens genomförda intervjuer. Det är essentiellt, enligt Trost (2005, s. 7) att forskaren för tillbaka respondenten till ämnet via strukturerade frågor om intervjun skulle stanna upp eller samtalet skulle komma in på saker som inte är relevanta för studien. Vi upplevde vid intervjuerna att samtalet var konstruktivt och det var lätt att hålla fokus på för studien intressanta diskussioner. Kvale (1997, s. 121) samt Trost (2005, s. 50) framhåller vikten av att forskaren skapar en intervjuguide som ger intervjun en grund att stå på. Med utgångspunkt i studiens frågeställningar vidareutvecklades i denna studie enkla och korta intervjufrågor vilket är något som Kvale (1997, s. 123) rekommenderar.

En empirisk studie innebär enligt Kvale (1997, s. 147) att forskaren samlar in data med hjälp av intervjuer via bandspelare, videokamera, anteckningar eller minnesobservationer. Fördelen med bandspelare är att hela samtalet registreras permanent, pauser samt tonfall hörs och forskaren har möjlighet att lyssna på materialet flera gånger. Kvale förklarar att en nackdel är att respondentens mimik och kroppshållning inte finns tillgängligt för forskaren att studera. Vid videofilmning finns en större möjlighet, enligt Kvale, för tolkning då även ansiktsuttryck och kroppsspråk finns med. Vi anser att det för vår undersökning var lämpligt att bruka bandspelare. Vi ville också försöka skapa en lugn och avspänd atmosfär där respondenten förhoppningsvis kunde känna sig trygg och i fokus för vårt intresse. Om vi hade valt att videofilma tror vi att en del av de intervjuade personerna kunde ha känt obehag över att bli filmade medan de intervjuades. Det kunde ha medfört att respondenterna inte vågat eller velat säga vad de verkligen anser, då respondenternas fokus kunde ha flyttats från intervjun till hur de kommer att se ut på filmen.

Widerberg (2002, s. 115) påvisar vikten av att forskaren ska skriva en sammanfattning hur han eller hon upplever intervjun i direkt anslutning till intervjutillfället. Resumén kan ge en helhetsbild som kan vara svår att finna i intervjuutskriften. Efter varje intervjutillfälle så skrev vi ner en sammanfattning om hur vi upplevt situationen gällande respondenternas förhållningssätt och framtoning under intervjun.

Urval och beskrivning av skolor samt respondenter i studien

Widerberg (2002) förklarar att forskare som genomför studier behöver fundera kring vilka respondenter som ska väljas ut till intervjun samt begrunda vilka fördelar och nackdelar det kan finnas med att genomföra intervjuerna på de utvalda respondenternas arbetsplatser (s. 92-93). Om forskaren väljer att genomföra intervjuerna på respondenternas arbetsplats finns det möjlighet att få en inblick i deras bakgrund, vilket enligt Widerberg, kan var en fördel. En nackdel med att intervjun sker på respondenternas arbetsplats är att det kan vara svårt för dem att avsätta tid till intervjuerna på grund av många arbetsuppgifter. Det kan även föreligga problem med att få tillgång till en plats där intervjuerna kan genomföras utan störningar.

Nyberg (2000) skriver att antalet respondenter måste "... väljas så att man får tillräckligt med information för sin resultatdel och för att kunna dra meningsfulla och någorlunda tillförlitliga slutsatser" (s. 107). Vi valde att genomföra intervjuerna med tre lärare på en grundskola där Friends används och med tre lärare på en grundskola som utgår från Mombus i arbetet med att förebygga och hantera mobbning. Skolorna bedrivs i samma kommunala regi i en medelstor kommun i Sverige.

De utvalda skolorna till studien var:

Skola 1 som utgår från metoden Friends för att förebygga mobbning. Eleverna på skolan är sex till elva år gamla. Det går ungefär 300 elever och varje årskurs har två klasser. Mellan 160 och 180 av skolans elever går på något av skolans tre fritidshem. Skolan har ungefär 45 anställda och 35 av dem är lärare och fritidspedagoger. Av skolans anställda lärare är färre än fem män. Rektorn beskriver att skolans upptagningsområde består av villaområden och hyresområden där flertalet av familjerna har god social status. Skolan är belägen i utkanten av staden.

Skolan 2 som utgår från metoden Mombus för att förebygga mobbning. Eleverna på skolan är sex till tolv år gamla. Det går ungefär 200 elever på skolan och varje årskurs har två klasser. Mellan 100 till 120 elever går på något av skolans tre fritidshem. Skolan har ungefär 50 personer anställda och 40 av dem är lärare och fritidspedagoger. Av skolans anställda lärare är färre än fem män. Skolans rektor beskriver att skolans upptagningsområde består av villaområden och ett mindre hyresområde där flertalet av familjerna har god social status. Skolan är belägen centralt i staden.

De intervjuade lärarna arbetar i skolans yngre åldrar, förskoleklass till klass tre. Samtliga respondenter är kvinnor eftersom det inte finns några manliga klasslärare som arbetar i någon av de utvalda skolornas yngre åldrar. Studiens respondenter är utbildade lärare och var samtliga verksamma i förskoleklass till årskurs tre när intervjuerna utfördes:

A-C arbetar på skola 1 som utgår från metoden Friends för att förebygga mobbning.

A. Ålder mellan 50-60 år. A har varit yrkesverksam i över 25 år och då arbetat i årskurserna ett till fem.

B. Ålder mellan 40-50 år. B har varit yrkesverksam i över 20 år och då arbetat i förskola, fritidshem och i årskurserna ett till fem.

C. Ålder mellan 30-35 år. C har varit yrkesverksam i över 10 år och då arbetat i årskurserna ett till fem.

D-F arbetar på skola 2 som utgår från metoden Mombus för att förebygga mobbning.

D. Ålder mellan 40-50 år. D har varit yrkesverksam i över 25 år och då arbetat i årskurserna ett till sex.

E. Ålder mellan 50-60 år. E har varit yrkesverksam i över 25 år och då arbetat i förskola, förskoleklass och i årskurserna ett till sex.

F. Ålder mellan 40-50 år. F har varit yrkesverksam i över 15 år och då arbetat i årskurserna ett till sex.

Genomförande

Vi började med att söka på kommunens hemsida efter en grundskola som använder Mombus i det förebyggande arbetet och en grundskola som har valt att arbeta utifrån Friends. De två första grundskolorna som vi fann som arbetade med Friends respektive Mombus valdes ut till studien. Vi tog huvudansvar för var sin skola gällande att boka och genomföra intervjuerna. Vi beslutade inför studiens upplägg att endast en av oss skulle delta vid varje intervjutillfälle. Det för att inte förstärka den maktasymmetri som Kvale (1997, s. 118-119) förklarar finns under en intervju då den som intervjuar bestämmer både situation och samtalsämne. Vi kontaktade de utvalda grundskolorna och samtalande med respektive rektorer för att få tillåtelse till att intervju tre lärare på deras skola. Båda rektorerna fick i uppdrag att välja ut tre yrkesverksamma lärare som arbetar inom förskoleklass till årskurs tre. När rektorerna på respektive skola kontaktat de för studiens aktuella lärare, fick vi via telefonsamtal information om lärarnas namn och hur vi kunde kontakta dem. En av oss bokade tid med lärarna på den ena skolan vid ett personligt besök. Den andra kontaktade sina lärare via telefon för att boka tid. Vid en av skolorna valde en av de utvalda lärarna att inte delta på grund av tidsbrist. Istället tillfrågades en annan lärare E på skolan som var verksam i en förskoleklass. Lärare E som nu medverkar i studien är cirka tio år äldre samt har längre yrkeserfarenhet än den först tillfrågade läraren.

Innan intervjuerna gjorde vi ett strukturerat frågeformulär (bilaga 1) med öppna frågor utifrån studiens syfte och frågeställningar. Vi valde att utgå ifrån ett strukturerat frågeformulär för att vi ansåg att det skulle hjälpa oss att få svar på syftets frågeställningar. Allt eftersom respondenterna svarade på de ställda frågorna valde vi att ställa relevanta följdfrågor till det vi ville veta mera om eller det vi ville ha förtydligat. Intervjuerna avslutades med att respondenterna tillfrågades om de var något mer de vill ta upp eller kommentera innan intervjun avslutades. Vikten av att låta respondenterna får avsluta på det här sättet, framhåller Kvale (1997, s. 120). Vi var måna om att få en bra kvalitet på ljudinspelningen för att underlätta en så korrekt transkribering som möjligt (Kvale 1997, s. 149). Diktafonernas ljudkvalité kontrollerades innan intervjuerna, mikrofonerna ställdes mellan intervjuare och respondent. Kvale (1997, s. 149) framhåller vikten av att ha bandspelare samt mikrofon av god kvalitet vid samtliga intervjuer.

Samtliga intervjuer skedde när de utvalda lärarna ansåg att det var fördelaktigt för dem att medverka. Varje enskild lärare valde själva i vilket rum intervjun skulle ske och vart de ville sitta. Innan intervjuerna fick lärarna information om de etiska aspekterna för studien och att inga namn eller annat specifikt för deras skola kommer att nämnas som eventuellt kan identifiera dem eller skolan. Lärarna blev informerade om att banden samt det transkriberade materialet skulle raderas efter att studien avslutats och godkänts. Vi hade innan intervjuerna bestämt att respondenterna skulle få en fråga i taget och få tid till att tänka igenom sina svar. Den kortaste intervjun pågick under cirka 12 minuter och den längsta intervjun varade i cirka 17 minuter. Samtliga respondenter besvarade alla frågor som ställdes under intervjutillfället. Vid ett tillfälle på respektive skola blev intervjun störd på grund av att annan person kom in i rummet.

Störningen var kortvarig och verkade inte störa respondenten då intervjun fortlöpte utan avbrott i respondentens uttalanden. Direkt efter varje intervjutillfälle skrev vi en kort sammanfattning om hur intervjun upplevdes av oss och därefter gjordes transkriberingarna.

Kvale (1997) påpekar vikten av att ange klart och tydligt i rapporten hur transkriberingen har gått till (s. 155). Den av oss som gjorde intervjuerna på respektive skola skrev också ut sina egna intervjuer efteråt. Intervjuerna transkriberades samma vecka som de genomfördes. De flesta intervjuerna transkriberades samma dag eller dagen efter intervjutillfället. De gemensamma referenser vi utgick ifrån när vi skrev ut materialet var att utskriften skulle bli så noggrann som möjligt. Det innebar att vi skrev pauser som tre punkter, skratt skrevs inom parentes och omtagningar av ord skrevs ut precis som de upprepats. Vi valde att återge respondenternas svar med talspråk. Detta för att fokus ska hållas på materialets innehåll och inte dess utformning. Vi valde att även återge citat i talspråk för att läsaren ska få en konkret upplevelse. Vi har med tanke på konfidentialitetskravet valt att inte skrivet ut några namn på personer eller benämningar inom skolan som kan ange vilken den aktuella skolan eller personen är. När transkriberingarna blivit utskrivna skickades utskriften till den av oss som inte deltagit under intervjun. Studiens empiriskt insamlade material via intervjuer omfattar 36 A4 sidor. Det längsta enskilda transkriberade materialet är sju och en halv sida och den kortaste är fem sidor och fem rader. Texten i det transkriberade materialet består av allt ifrån ett ords fraser till svar som är 23 rader långt.

Under arbetet med examensarbetet har vi delat upp vissa delar och gjort andra stycken tillsammans. Vi valde att ta huvudansvar för var sin skola gällande att boka och genomföra intervjuerna. De intervjuer som vi enskilt genomfört transkriberade vi också själva. När transkriberingen var klar lyssnade vi tillsammans igenom samtliga intervjuer för att kontrollera att det utskrivna materialet var korrekt avkodat. Vidare vidtogs gemensam sökning i databaser efter artiklar, avhandlingar samt annan litteratur. Vi valde att dela upp litteraturen mellan oss och läsa hälften av böckerna vardera för att sedan delge det intressanta i litteraturen till varandra. Analys samt bearbetning av materialet har utförts gemensamt för att ibland ur olika synvinklar kunna diskutera och fördjupa studien. De kontinuerliga samtalen har varit betydelsefulla vid diskussionen kring analys samt resultatet. Vi har skrivit och utvecklat uppsatsen tillsammans.

Analys

Larsson (1993) framhåller att forskaren, redan från början, alltid har någon förförståelse av det som ska tolkas. Förförståelsen förändras sedan under tolkningen som sker eftersom forskaren finner nya perspektiv att utgå från (s. 196). Den förståelse som vi hade av metoderna Friends och Mombus innan vi påbörjade studien var ringa. Vi kände till namnen Friends och Mombus men var inte insatta i hur metoderna fungerade förutom att de hade något som kallades kamratstödjare. Vi hade inte upplevt eller hört något som var positivt eller negativt med metoderna. Det har

medfört att vi vid analysen har tolkat och kodat materialet genom den förförståelse som vi fått via studiens teoretiska ramverk. Enligt Kvale (2005) är förmodligen en tillämpning av ad hoc, olika tillvägagångssätt samt tekniker, den vanligaste struktureringen av intervjuanalys för att generera mönster i det insamlade materialet. Ad hoc är ingen explicit metod att utgå ifrån, men den ger forskaren en möjlighet att växla bland olika tekniker (s. 184). Vi har använt oss av ad hoc och har analyserat vårt material utifrån olika steg. I det *första steget* började vi att noggrant läsa igenom samtliga transkriberade intervjuer.

Efter genomläsning, kodades materialet. Koderna som brukades var: *Fördelar med att använda Friends eller Mombus som antimobbningsmetod*, *Nackdelar med att använda Friends eller Mombus som antimobbningsmetod* samt *Andra förebyggande arbetsätt att använda mot mobbning*. Genom att vi kodade materialet fick vi en överblick och sedan en struktur över vad lärarna uttryckte i intervjuerna när det gäller det förebyggande arbetet mot mobbning i skolan. Vi inledde med att koda materialet till den först transkriberad intervjun, som var lärare D verksam på skola 2 som utgår ifrån Mombus i det förebyggande mobbningsarbetet. Kodningen av materialet fortsatte sedan vidare i intervjun med lärare A från skola 1 som använder metoden Friends. Därefter kodade vi varannan intervju med respondenter som arbetade utifrån Mombus respektive Friends. Sida efter sida i varje utskrivna intervju kodades av var och en av oss för att sedan tillsammans gå igenom varje sida för att jämföra våra tankar när vi kodat. Detta sätt upprepades till samtliga intervjuer var genomgångna och kodade. Vid de tillfällen när vi kodat olika i materialet diskuterade vi innan vi beslutade vilken kod vi skulle nyttja. Det var inte svårt att komma överens om vilka gemensamma koder som skulle användas i studiens empiriska material. I analysen av materialet försökte vi att förstå vad lärarna explicit och implicit i uttryckte i sina utsagor. Det gjorde vi genom att jämföra och utvärdera inspelningarna, transkriberingarna, samt de sammanfattningar och kommentarer som vi gjort efter varje enskild intervju kring hur vi upplevde intervjusituationerna.

Vi fortsatte sedan med *andra steget* i analysen som innebar att vi jämförde lärarnas utsagor gällande det förebyggande arbetet som sker på respektive skola. Vi ville få en bild av vad lärarna på Friends respektive Mombus tillsammans uppger om antimobbningsarbetet med hjälp av metoderna. Vi försökte koncentrera och tolka vad respondenterna uttryckte under intervjuerna genom att vi ställde respondenternas svar mot varandra. Genom att ställa intervjuerna mot varandra försökte vi finna strukturer som var lika eller olika i varje enskild respondents utsaga kontra vad de andra lärarna på skolan uppger. Analysen utifrån steg två inleddes med att vi undersökte vad lärarna på skolan som använder Mombus som metod lyfte fram under intervjuerna. Vidare analyserades det transkriberade materialet från intervjuerna med lärarna som utgår från Friends. Kategorierna som användes var: *Gemensamt i Friends eller Mombus*, *Skillnad i Friends eller Mombus* samt *Andra förebyggande arbetsätt som en eller flera lärare nämner*.

I *tredje steget* i analysen diskuterade vi vilka gemensamma arbetssätt eller tillvägagångssätt som två eller flera lärare lyfter som väsentligt i arbetet med att förebygga mobbning i den dagliga verksamheten. Analysen utifrån samtliga respondenternas svar genomfördes utan hänsyn till respektive metod som lärarna arbetar utifrån. Vi valde att inte lägga vikt på vilken metod som lärarna arbetar utifrån för att vi ville ställa deras utsagor kring andra förebyggande arbetssätt mot varandra. Vid steg tre användes kategorin: *Gemensamma faktorer hos lärarna i studien*. Analysen utifrån steg tre då samtliga intervjuer ställdes mot varandra innebar att vi kunde urskilja ett mönster, både hur lärarna resonerar kring de preventiva arbetsmetoderna och vad de säger fungerar som antimobbingsförebyggande åtgärder på skola 1 samt skola 2.

När steg tre avslutades fortsatte vi återigen med *steg ett till tre* för att analysera och koda vad respondenterna uttryckte i intervjuerna gällande elevernas och föräldrarnas delaktighet i skolornas antimobbingsarbete med hjälp av bland annat Friends eller Mombus. Vi började med att koda intervjun med lärare D från skolan som använder Mombus som förebyggande metod och fortsatte sedan med lärarna E och F från samma skola. Vidare kodades intervjuerna från skolan som utgår från Friends i det förebyggande arbetet i ordningen A, B, C. Förfarandet vid analysen var den samma som användes i steg ett. Vi läste noggrant igenom den enskilda transkriberade intervjuens första sida enskilt för att markera utifrån kategorierna: *Information till föräldrar och deras delaktighet i skolans arbete mot mobbning både gällande Friends/Mombus och annat förebyggande* samt *Elevernas delaktighet i det förebyggande arbetet, både Friends/Mombus och annat förebyggande*.

När samtliga respondenters utsagor kodats kring vad de uttryckte explicit och implicit om elevers och vårdnadshavares delaktighet i det preventiva arbetet, började vi att dela upp materialet med studiens frågeställningar i åtanke för att skapa tematiska grupper till ett resultat, vilket var *steg fyra* i analysen. Kvale (1997) förklarar att en analys innebär att särskilja ett stoff i mindre delar. Det finns olika tekniker som forskaren kan använda sig av för att skildra olika tematiska frågor i stoffet som analyseras (s. 167-168). I analysens fjärde steg ställdes studiens frågeställningar i relation till koderna i steg två och tre och resultat av analysen sammanställdes till följande tematiska rubriker: *Styrkor med Friends, Svagheter med Friends, Styrkor med Mombus, Svagheter med Mombus, Andra arbetssätt som lärarna använder för att förebygga mobbning, Föräldrarna informeras – inte involveras* samt *Elevernas delaktighet i det förebyggande arbetet mot mobbning*. Det upplevda stödet som respektive metod ger i det konkreta arbetet analyseras och beskrivs i resultatkapitlets avslutande del.

Etik

Insamling och förvaring av studiens empiriska material samt användning av det vid analys, resultat och diskussion, utgick från de fyra huvudkraven: informationskravet, nyttjandekravet, samtycketskravet och konfidentialitetskravet. Vetenskapsrådet (2001) framhåller de fyra kraven som forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning. *Informationskravet* innebär att forskaren muntligt ska underrätta deltagarna vem han eller hon är, samt hur det går att komma i kontakt med forskaren. Respondenterna fick muntlig information vid intervjutillfället om studiens syfte och hur undersökningen skulle genomföras samt var resultatet av forskningen kommer att publiceras. Vidare informerade vi de intervjuade lärarna om vilka vi var och hur de kunde komma i kontakt med oss.

Vetenskapsrådet förklarar att *nyttjandekravet* medför att det insamlade materialet endast får användas i forskningssyfte. Innan intervjuerna berättade vi för respondenterna att deras svar endast kommer att användas som underlag i denna studie.

Samtyckeskravet medför att deltagarna i undersökningen ska informeras om att deras medverkan är frivillig, samt att de kan avbryta sin medverkan när de vill. När det gäller samtyckeskravet informerades respondenterna innan intervjuerna att deras medverkan i studien var frivillig.

Konfidentialitetskravet betyder att deltagarna ska garanteras största tänkbara konfidentialitet (Vetenskapsrådet, 2001). Trost (2005) förklarar att begreppet konfidentialitet innebär att det som sägs under en intervju inte kommer att föras vidare, och att det inte ska gå att få reda på vem av respondenterna som sagt vad (s. 41). Konfidentialitetskravet uppfylldes genom att vi inte diskuterade vad som sagts under intervjuerna med någon utomstående. Inga namn, exakta åldrar på lärarna eller något specifikt för skolan anges i uppsatsen, för att undvika igenkänning av såväl lärarna som skolorna. I studien användes inga citat som anger namn på personer eller skolor som kan härledas till respondenterna.

Trost (2005) påtalar vikten av att deltagarna i studien anonymiseras (s. 41). I denna studie har vi valt att beteckna respondenternas namn med bokstäverna A till F och skolorna med siffrorna 1 och 2. Genom att beteckna respondenterna med bokstäver och skolorna med siffror kan identifieringen av dem försvåras. Intervjuerna bandades samt transkriberades och det utskrivna materialet förvarades därefter tillsammans med banden i ett säkerhetsskåp. När studien är avslutad kommer de inspelade banden samt det transkriberade materialet att raderas. Det kan uppstå etiska problem vid analysen när intervjuerna kritiskt ska granskas, menar Kvale (1997, s. 105). Det är forskarna som under analysen tolkar respondenternas svar och tolkningen kan medföra att respondenterna känner sig kränkta. Vårt syfte har varit att förstå vad respondenterna uttrycker explicit men även implicit och vid analysen har vi utgått från transkriberingarna samt våra sammanfattningar efter varje intervju. Under transkriberingen har vi utgått från vad respondenterna sagt och inte på något sätt

förvanskat deras svar genom tillägg eller borttagningar, som till exempel att lägga till bestyrkande ord som de inte själva sagt.

Genom att ange sidnummer i hela uppsatsen vill vi förenkla för läsarna att exakt lokalisera i litteraturen det vi skriver om. APA-manualen (1994) uppmuntrar användandet av sidnummer för att förenkla för intresserade läsare att hitta det relevanta i texten som forskaren anger (s. 97). Vi använder sidhänvisningar i texten eftersom läsaren då på ett relativt enkelt sätt kan undersöka att det vi skriver överensstämmer med källorna som vi angett i studien.

Trovärdighet

Trost (2005) förklarar att validitet, giltighet, innebär att frågan ska mäta det den är tänkt att mäta. Vidare framhåller Trost att studiens forskare bör kunna redogöra för att data och analys är trovärdiga inför läsarna. Forskaren bör explicit visa att data är insamlad på relevant sätt för syftet i studien. Trovärdigheten är ett stort problem i kvalitativa studier, menar Trost och det är därför angeläget att forskaren visar att data samt analys är pålitligt insamlade och utförda (s. 113). Genom att vi både gemensamt och enskilt avlyssnade bandinspelningarna och kontrollerade att transkriberingarna var korrekt utförda så stärks pålitligheten i det insamlade materialet. Kvale (1997) menar att forskaren kan förbättra utskriftens kvalitet om forskaren har klara regler för hur utskriften ska ske och om det samtidigt görs en kontroll av det utskrivna materialets reliabilitet (s. 150). Vi har gemensamt lyssnat på varandras intervjuer samtidigt som vi omsorgsfullt följt med i den utskrivna texten. Vid få tillfällen när respondentens svar varit svårt att höra, har vi lyssnat på den inspelade intervjun tills vi båda varit eniga om vad respondenten uttrycker. Vi har i transkriberingarna skrivit till de ord eller pauser som någon av oss förbisett när vi skrev ut intervjuerna första gången. Vi kunde ha låtit respondenterna få läsa sin transkriberade intervju för att öka validiteten och reliabiliteten i det utskrivna materialet, men det förbisåg vi. Vidare menar vi att genom att arbeta utifrån olika steg i analysen och med den noggranna struktur som vi utfört transkriberingar samt de anteckningarna vi gjort efter varje intervju ökat tillförlitligheten gällande analysens reliabilitet och validitet. Vi har under rubrikerna *genomförande* och *analys* i metodavsnittet noggrant beskrivit hur intervjuerna gick till samt hur analysen av datamaterialet genomfördes.

Trost (2005) menar att det krävs en standardisering av en situation för att det ska gå att tala om hög reliabilitet. När det gäller den kvalitativa intervjun utgår den i låg omfattning av standardisering (s. 112). Med reliabiliteten menas i vilken omfattning studiens resultat kan upprepas. Varje intervjutillfälle är unikt och svårt att efterlikna då människor inte är statiska utan deras uppfattningar kan förändras i och med nya erfarenheter och nya situationer. En kvalitativ studie innebär även att forskaren tolkar data. Tolkningen av data sker utifrån forskarens erfarenhet och förförståelse, vilket påverkar resultatet. Vid analys av vårt datamaterial har vi använt varandra som redskap i diskussionen för att koda och tolka materialet. Kvale (1997) anser att det är angeläget att använda flera kodare (s. 188).

Resultat

Först presenteras studiens resultat med utgångspunkt från studiens frågeställningar under följande rubriker. *Styrkor med Friends, Svagheter med Friends, Styrkor med Mombus, Svagheter med Mombus, Andra arbetssätt som lärarna använder för att förebygga mobbning, Föräldrarna informeras – inte involveras* samt *Elevernas delaktighet i det förebyggande arbetet mot mobbning*. Därefter görs en analys och en beskrivning av det upplevda stödet som respektive metod ger i det konkreta arbetet.

De citat som används i resultatet är skrivna i kursiv stil. Avslutningsvis kommer en sammanfattning av studiens resultat.

Styrkor med Friends

Lärarna som arbetar med Friends anser att denna metod medför att de har ett aktivt antimobbningsarbete på skolan. Enligt lärare A ses Friends som en ”... *symbol för att vi tycker inte om att barn är elaka mot varandra*”. Att skolan använder sig av metoden Friends blir bland annat synligt för eleverna genom att foton på skolans kamratstödjare sitter uppsatta i alla korridorer. Två kamratstödjare väljs fram genom en sluten omröstning i varje klass från årskurs tre till fem och när nya kamratstödjare blivit utsedda går dessa elever runt i de olika klasserna och presenterar sig. Lärarna uttrycker att meningen med att ha foton på kamratstödjarna och deras presentation i klassrummen möjliggör för de andra eleverna att veta vem de kan vända sig till förutom de vuxna om de känner sig kränkta eller ensamma på något sätt. Det finns speciella Friendspostlådor uppsatta i skolans lokaler där eleverna anonymt kan lägga brev eller lappar om de vill berätta om någon elev eller om de själva blivit utsatta för trakasserier eller kränkande behandling. Postlådorna fungerar också som förslagslådor på vad Friends kan arbeta med under kommande temadagar. Meningen med att skolan använder sig av Friendspostlådor tillsammans med kamratstödjare är för att involvera eleverna i arbetet med Friends och förebygga mobbning. Lärare B framhåller att Friends ”... *bygger lite mer på tankar och önskemål från elever än vad kanske ... andra sätt gör*”. Lärarna förklarar att de elever som blir kamratstödjare får en heldagsutbildning av Friends. Utbildningen innebär att eleverna får information vilka uppgifter de har som kamratstödjare. Lärarna som arbetar utifrån Friends framhåller att kamratstödjarna ska verka som goda förebilder för de andra eleverna. De ska ”hålla ögonen öppna” och berätta för de vuxna om de ser någon elev som är utanför, ledsen eller på något annat sätt inte har det bra i skolan. Lärarna påvisar att mobbning ofta händer när ingen vuxen är i närheten ”... *vi vet ju om att det händer saker när vi inte ser*” menar lärare C. Samtliga respondenter lyfter vikten av kamratstödjare och hur positivt det ses av eleverna att vara kamratstödjare.

Elever som blir kamratstödjare tar sin roll på stort allvar, som lärare C beskriver att ”... *alla andra barn på skolan tycker också att Friends är någonting man vill vara liksom*”. Friends innebär att skolan under varje termin ordnar en eller flera temadagar kring samma ämne, så kallade Friendsdagar. I dessa temadagar involveras kamratstödjarna genom att de får ordna olika aktiviteter för de yngre eleverna, såsom stoppteater. För de äldre eleverna anordnas det olika samarbetsövningar.

Svagheter med Friends

Friends innebär att två elever från varje klass i årskurs tre och uppåt röstas fram. I förskoleklass till årskurs två finns inga kamratstödjare. Emellertid deltar de yngre barnen, förskoleklass till årskurs två, i skolans Friendsdagar. Respondenterna förklarar att det kan vara svårt för eleverna i förskoleklass till årskurs två att komma ihåg vilka som är kamratstödjare trots att kamratstödjarna har presenterat sig och att det finns uppsatta foton på dem. Det är inte meningen att eleverna som är kamratstödjare alltid ska ha fokus på hur eleverna runt omkring har det. Lärare B framhåller ”... *de ska inte bli poliser så man kan inte ... göra så att de ska ha någon särskilt väst eller band eller något sådant på sig därför att ... de ska ha sin rast som alla andra*”. Lärarna förklarar att kamratstödjarna från årskurs tre och uppåt inte har några gemensamma raster med de yngre barnen i förskoleklass till årskurs två. Det medför att arbetet med kamratstödjare inte fungerar som det är tänkt att göra. Ska arbetet med kamratstödjare fungera så att även de yngre eleverna i förskoleklass till årskurs två kan få stöd hos dem behöver eleverna ha gemensamma raster.

Lärarna lyfter att det lätt kan uppstå avundsjuka mellan elever som är kamratstödjare och de elever som inte är det. Eleverna i årskurserna tre till fem som har kamratstödjare i klassen kan uppleva att det är orättvis att kamratstödjarna får andra uppgifter i skolan. De får bland annat åka på utbildning och ordna Friendsdagar. Lärare A påpekar att en av hennes elever blev utsatt för mobbning när eleven var kamratstödjare ...” *Det ledde till att hon som var Friendsare blev ju utmobbad*”. När det gäller valet av kamratstödjare i klasserna kan det också bli fel. Lärare C förklarar att läraren kan fundera kring ”... *vem är det som blir vald liksom? Är det någon som har hög status?*” Vidare påpekar lärarna att valet av kamratstödjare kan bli fel och att de inte vet om det är ”rätt” elev som blir vald. Det är viktigt att eleverna som blir valda till kamratstödjare tar det på allvar och att de anses vara goda kamrater. En annan nackdel med kamratstödjare är att eleverna behöver mycket utbildning samt stort stöd från lärarna för att kunna vara kamratstödjare på det sättet som metoden Friends avser.

När det gäller att aktivt arbeta för att förebygga mobbning med hjälp av metoden Friends menar lärare A att hon kan tycka att ”... *det är ett spel för galleriet. Skolan klappar sig för bröstet och säger titta vad bra vi är som har Friends ... och det får man ju passa sig väldigt noga för, därför att det något helt annat egentligen att arbeta mot mobbning ...*”.

Styrkor med Mombus

Upplägget utifrån Mombus är att två elever växelvis i varje klass ska utses att vara "Mombusar" under en vecka. När de första två eleverna har varit Mombusar får de vänta tills alla elever i klassen har varit Mombusar innan de får vara med i nästa omgång igen. Det innebär att samtliga elever i varje klass kommer att vara Mombus flera gånger under sin grundskoletid. Första gången eleverna är Mombusar får de ett Mombuskort som det står "Jag bryr mig om min kompis" med sitt foto och namn på. Det är lärarens ansvar att genom lottning varje vecka utse två elever att bli Mombusar. Veckan avslutas alltid med att läraren avsätter tid för att prata med de elever som har varit Mombusar. Läraren frågar till exempel om eleverna kommit ihåg om de varit Mombusar och om någon elev varit ensam, ledsen eller har blivit mobbad. Vad eleverna berättar förs sedan in i ett protokoll som sparas. Eleverna ska fungera som ett extra stöd och hjälp samt engagera sig och ta ansvar för sina kamrater. Vidare uppmanas Mombusarna att alltid be vuxna om hjälp om någon elev inte har det bra. Lärarna D, E och F påpekar att det är de vuxna som har ansvaret för att förebygga mobbning. Lärare E påpekar att det inte är meningen att eleverna ska "*... agera poliser på rasterna och så. Det är ju väldigt, väldigt viktigt. De ska ju fortsätta och leka... och så... det är ju bara det att de, de ska lära sig... ett sätt att vara.*" Det lärarna lyfter som positivt med att använda sig av Mombus som arbetsätt i det förebyggande arbetet mot mobbning, är att metoden fungerar bra för de yngre åldrarna. Lärare E involverar alla elever i Mombuspratet som sker varje fredag då frågor som hur har veckan varit och har någon elev varit ledsen? Lärare E menar "*... att är det någon som är ledsen så bryr man sig om det. Så tänker man lite extra på det kanske den veckan man är Mombus. Sen så småningom kanske de gör det fler gånger än bara då de är Mombus...*". Det som lärarna anser vara fördelar med Mombus som metod, är som lärare F uttrycker det "*... att barnen kanske var lite medvetna just de här om att är det någon som går själv eller är det någon som blir utsatt eller så*".

Svagheter med Mombus

Skola 2 som utgår ifrån Mombus som metod använder sig utav Mombusar i sitt förebyggande arbete mot mobbning. Det är två elever i varje klass från förskoleklass till klass sex som varje vecka väljs ut för att vara Mombusar. Lärare D och E anger att det är lättare för de yngre eleverna att vara Mombusar än för de äldre eleverna i årskurserna tre till sex. De äldre eleverna uppges ofta vara trötta på att vara Mombusar. Lärare D upplever att "*... de äldre tycker att det gärna rinner ut i sanden, ... att de glömmer av det ...*". Lärare F tycker tvärtom, att det är de yngre barnen som kan ha svårt för att arbeta utifrån Mombusar. Hon menar att "*Det vi känner var svårt var att de ju skulle komma ihåg under hela veckan att de var Mombusar*".

Det sker alltid en rotation på elever och personal i skolan, några slutar andra börjar och därför, anser att lärarna, att det med jämna mellanrum skulle behövas en uppdatering av den metod som används i det förebyggande arbetet mot mobbning. Lärarna tycker att det vore bra med kontinuerligt nya föreläsningar och informationsdagar både för att aktualisera metoden och för att inspirera personal samt elever i det fortsatta arbetet med metoden. Lärare D förklarar att *"... har man inte vart med från i starten och inte träffat Janne Staff så är ju Mombus inte lika... hett så att säga"*.

En lärare belyser komplexiteten i att arbeta strikt utifrån Mombus och hur viktigt det är att lärarna anpassar metoden till eleverna. Lärare E beskriver att *"... jag gör ju alltid allting på mitt eget sätt så ... man gör ju aldrig någonting precis exakt som de säger ett man ska göra"*. Vidare lyfter E att det inte räcker att bara arbeta utifrån Mombus utan det krävs att skolan kompletterar med andra strategier i det förebyggande mobbningsarbetet. Lärare E menar att *"Mombus är ju bara en liten del ser jag i mobbning förebyggande arbetet"*.

Andra arbetssätt som lärarna använder för att förebygga mobbning

Andra arbetssätt som lärarna använder för att förebygga mobbning är: Mobbningsteam, EQ, Skolgårdskartor, Kompismassage, Fadderverksamhet samt Konfliktlösning.

Mobbningsteam

Lärarna på skola 1 respektive skola 2 påpekar vikten av att ha ett välfungerande mobbningsteam som stöd och hjälp när allvarliga konflikter uppstår. Lärare D påpekar att *"... dit skulle ju jag vända mig direkt och höra hur ska jag göra"*. Lärarna i studien anser att mobbningsteamet kan ge vägledning i det mobbningsförebyggande arbetet. Lärare A anger *"... sen så är det dem som jobbar i mobbningsteamet som ofta får bra tips på vad man kan göra"*.

EQ

Flera lärare från båda skolorna i studien anger att de arbetar med EQ i den dagliga verksamheten för att stärka elevernas sociala kompetens. Lärarna ser EQ som ett verktyg i det förebyggande arbetet mot mobbning och de låter eleverna arbeta både individuellt och i grupp med EQ. Flera lärare lyfter betydelsen av samtal om känslor och etiska aspekter med eleverna. De etiska samtalen kan ta utgångspunkt i frågor som handlar om vad som är rätt respektive fel. Lärare F framhåller att läraren behöver samtala med eleverna ur ett etiskt perspektiv *"Och vad händer om du säger si eller vad händer om du säger så"* likaså *"Hur skulle det kännas om någon sa så till dig"*. Samtal kring känslor är viktigt anser flera respondenter i studien, de menar att eleverna ska våga stå för vad de tycker och tänker.

Lärarna belyser vikten av att eleverna kan erfara att de inte är ensamma om att uppleva olika känslor. Genom samtal som handlar om känslor går det enligt lärare C att påvisa för eleverna att *"Vi är väldigt lika varandra egentligen"*.

Skolgårdskartor

Skolgårdskartor är ett hjälpmedel som lärare från båda skolorna nämner att de använder för att ta reda på platser där mobbning sker eller kan ske. Vid kartläggning med hjälp av skolgårdskarta får eleverna sätta kryss där de tycker att det är obehagligt att vara. Lärare C framhåller vikten av att läraren är medveten om att på vissa ställen i skolan kan mobbning lättare uppstå *"... jag tror att vi ska vara väldigt vaksamma över de ställena där vi inte finns alltså vi vet ju att omklädningsrummen, vissa ställen på skolgården är ställen där det händer saker"*. Samtliga respondenterna i studien poängterar att det är när vuxna saknas runt omkring barnen som mobbning främst sker. Lärare E säger att *"... så fort som det är vuxna i närheten då är det oftast inga problem..."*. Vidare framhåller E att *"... när bara de vuxna är närvarande rent kroppsligt, rent rumsligt nära barnen då sker mycket förebyggande arbete..."*.

Kompismassage

Ett annan mobbningsförebyggande åtgärd som lärare från skola 1 och skola 2 påvisar är att de arbetar med kompismassage med eleverna. Lärarna framhåller betydelsen av att eleverna lär sig att ta i varandra på ett försiktigt sätt. Det som lärarna beskriver som betydelsefullt när det gäller att eleverna får masserar varandra är de lär sig att ta varligt i andra elever. Lärare B belyser *"... låt barnen ta i varandra på ett mjukt sätt..."*.

Fadderverksamhet

En strategi som lärarna på skola 2 klarlägger är "faddersystemet" som innebär att eleverna som går i årskurs två eller tre blir faddrar åt eleverna som börjar i förskoleklasserna. Faddrarnas uppgift är att vara en trygghet och ett stöd för den elev de är fadder till. Lärarna anser att deras arbete med faddersystem främjar samhörigheten mellan elever i olika klasser och vilket i sin tur kan minska kränkande behandlingar mellan olika årskurser. Lärare D påvisar att *"Vi har ju faddersystem, jag tror ju att det är lika viktigt som Mombus, alltså relationerna kan man ju odla på många sätt..."*. Lärare E menar att faddersystemet är en *"sådan oerhörd trygghet för de barnen som kommer..."*. Genom att använda faddersystemet får eleverna lära känna barn som är två år eller tre år äldre respektive två år eller tre år yngre, vilket medför att de lära känna varandra mellan klasserna. De yngre eleverna slipper då vara rädda för de äldre barnen betonar lärare på skola 2.

Konfliktlösning

Lärarna på skolorna i studien uppger under intervjuerna att de anser att det är viktigt att hjälpa elever att lösa konflikter när de uppstår. Lärarna beskriver att konfliktlösning är en värdefull strategi för att förhindra att mobbning utvecklas. Lärare C förklarar *"... Allting reder man ju i man får inte gå hem aldrig här ifrån och känna att man inte rätt upp någonting"*. Vidare beskriver lärarna att de inser vikten av att hjälpa eleverna att lösa konflikterna snabbt.

Det är angeläget att de vuxna reagerar i tid och löser en konflikt när den inträffat som lärare F säger *”Inte att vi väntar tills på fredag utan vi tar det... ju så fort det uppstår någonting”*. När lärarna hjälper eleverna med att lösa konflikter visar de tydligt vikten av att problem ska lösas och eleverna ska bli sams. Därtill lyfts betydelsen av människor ska behandla varandra på ett positivt sätt och arbeta lösningsfokuserat.

Föräldrarna informeras - inte involveras

När arbetet med metoderna Friends och Mombus inleddes på respektive skola fick föräldrarna information om den utvalda metoden både skriftligt samt muntligt genom bland annat föräldramöten. Respondenterna i studien anger att de nu informerar föräldrarna i skolans förebyggande arbete mot mobbning genom föräldramöten och hembrev. Föräldrar vars barn börjar i förskoleklass får en grundläggande information om den metod som skolan arbetar utifrån, Friends eller Mombus, eftersom de är nya på skolan. Enligt lärarna på skola 1 samt skola 2 involveras i högre grad de föräldrar som är delaktiga i skolrådet om det förebyggande mobbningsarbetet som sker på skolan. Lärarna på skola 2 beskriver att samtliga föräldrar får hemskickat skolans trivselregler och likabehandlingsplan. Lärarna på skola 1 menar att det vid individuella utvecklingssamtal eventuellt kan lyftas information kring det förebyggande mobbningsarbetet. Den främsta orsaken till att samtala om förebyggande mobbningsarbete under utvecklingssamtalen anges vara att enskild elev antingen är utsatt eller utsätter andra barn för kränkande behandlingar. Lärare på skola 2 framhåller att föräldrarna kan kallas till extra möten om deras barn upprepade gånger är delaktiga i konflikter. Kontakten med föräldrarna till de elever som är utsatta eller utsätter andra elever för kränkningar kan ske på olika sätt. I det dagliga arbetet involveras föräldrarna inte aktivt i det förebyggande arbetet mot mobbning. Lärare B beskriver *”Så kan jag väl inte tycka att de är jätteinvolverande mer än just när man märker att något är på väg liksom ... för då blir ... föräldrarna till just dom eleverna involverade då”*. När det gäller hur lärare involverar föräldrarna i det förebyggande arbetet tycker lärare C att *”... vi är ju dåliga på att be om hjälp med sådana saker kan jag ju tycka ... man skulle kanske involvera föräldrarna mer kanske ibland”*.

Elevers delaktighet i det förebyggande arbetet mot mobbning

Elevers delaktighet i det förebyggande arbetet mot mobbning presenteras med hjälp av tre underrubriker: Delaktighet i Friends, Delaktighet i Mombus samt Delaktighet i andra förebyggande arbetssätt mot mobbning.

Delaktighet i Friends

Skola 1 involverar eleverna i årskurs tre till fem i Friends genom att eleverna i klassen får välja två elever som blir kamratstödjare. Deras uppgift är att till exempel att vara lite mer uppmärksamma på hur andra elever har det på rasterna samt ordna temadagar. Varje termin anordnas en eller flera temadagar så kallade Friendsdagar av kamratstödjarna samt skolans personal. Under dessa dagar som ofta har olika temainriktningar kring vänskap får eleverna till exempel titta på teater och göra samarbetsövningar. Lärare C förklarar att under dessa Friendsdagar *"... vet ju barnen att vi jobbar med vänner eller ja så som de säger"*.

Delaktighet i Mombus

Varje vecka lottar läraren i de olika årskurserna fram två elever som ansvarar för att vara "Mombusar" under en veckas tid. Veckan avslutas på fredagen med att läraren samtalar med de två elever som varit Mombusar om de till exempel sett någon elev som varit ensam, ledsen eller om någon har bråkat. Samtalet skrivs in i ett protokoll som sedan bokförs i en pärm. Det är sedan lätt för lärare som upptäcker missförhållanden att gå tillbaka i dessa protokoll för att kontrollera om samma namn på elev eller elever nämns som någon eller några som utsätter andra eller blir utsatta för kränkande behandling. Lärare E har valt att diskutera tillsammans med alla sina elever i förskoleklassen om hur veckan varit och försöker att fokusera på det positiva som eleverna gjort mot varandra under veckan.

Delaktighet i andra förebyggande arbetssätt mot mobbning

Lärarna uppger att eleverna på respektive skola blir delaktiga i det förebyggande arbetet mot mobbning genom EQ, samarbetslekar, samtal kring känslor och etiska aspekter. Några lärare lyfter att eleverna får träna på att ge samt ta emot kompismassage. Med hjälp av samarbetsövningar, lekar, EQ, massage, samtal kring känslor och etik, kan eleverna få förståelse för att vi alla är olika och upplever saker på skilda sätt. Kontinuerliga övningar och samtal stärker eleverna att vara den de är, lärare B påpekar *"... att våga stå för den man är och det man tycker ..."*.

Lärare på skola 1 och skola 2 klarlägger att det är viktigt att eleverna vet att de alltid kan komma och berätta för dem när det skett negativa handlingar på skolan. Eleverna ska veta att det inte är skvaller om de berättar om kränkningar eller dylikt utan att det kan vara en hjälp för den eller de som blir utsatta för mobbning. Lärare A tycker att det är angeläget *"... att man försöker lära dem skillnad på skvaller och säga ifrån"*. Betydelsen av att eleverna berättar vad de sett, hört eller upplevt på skolan för lärare eller hemma belyser lärare A på skola 1 som menar att *"... ibland ser de andra som har råkat illa ut och man uppmuntrar föräldrarna också barnen, kan du säga till din mamma och pappa om det hänt något så ringer de till oss"*.

Lärare på skola 2 förklarar att eleverna involveras i skolans förebyggande arbete mot mobbning via elevråd, fadderverksamhet och enkäter. Fadderverksamheten innebär att de äldre eleverna är faddrar för två eller tre år yngre barn på skolan. Faddrarna ska till exempel hjälpa sina fadderbarn att hitta på skolan och vara ett extra stöd. Enkäterna som lärare på skola 2 nämner består av frågor angående elevernas trivsel i skolan. Enkäterna fylls i ungefär var tredje år och resultatet sammanställs sedan för att lärarna ska få en överblick hur eleverna trivs på skolan samt om de känner sig tillfreds i den egna klassen.

Sammanfattning av det upplevda stödet i respektive metod

Under rubrikerna *Stöd med metoden Friends*, *Stöd med metoden Mombus* samt *Andra förebyggande arbetssätt* beskrivs analysen av det upplevda stödet som metoderna och arbetssätten ger i det konkreta arbetet.

Stöd med metoden Friends

Det upplevda stödet med metoden Friends handlar framför allt om metodens fokus på kamratstödjare i det förebyggande arbetet samt de temadagar som är en del i metoden. Kamratstödjarnas uppgift är bland annat att finnas ute på rasterna som ett stöd och hjälp om elever blir utsatta för kränkande behandlingar och mobbning. Det som också beskrivs som en styrka är temadagar, de så kallade Friendsdagarna, som skolan har en eller ett par gånger per termin. Det är kamratstödjarna som har ansvaret för dessa Friendsdagar och eleverna på skolan får arbeta med samarbetsövningar, stoppteater eller dylikt som ett sätt att motverka kränkande behandlingar och mobbning.

Stöd med metoden Mombus

Det upplevda stödet med metoden Mombus handlar framför allt om metodens användning av Mombusrapporten i det förebyggande arbetet samt att metoden är anpassningsbar till elevernas ålder. Lärare på skola 2 beskriver att Mombus som metod är tillämpningsbar även i de lägre åldrarna. Lärare belyser att barnen förstår vad det handlar om när de ska vara Mombusar. Lärare som arbetar utifrån Mombus beskriver betydelsen av de så kallade Mombusprotokollen. I protokollen skriver lärarna ner vad Mombusarna berättar angående om någon elev har varit utanför eller utsatts för kränkande behandling eller mobbning. Via protokollen kan lärarna lätt se om det är någon elev som ofta nämns som en som kränker andra eller blir utsatt för kränkningar, vilket i sin tur innebär att åtgärder sätts in.

Andra förebyggande arbetssätt

Analysen visar att det upplevda stödet som metoderna Friends respektive Mombus ger i det konkreta arbetet handlar om några aspekter i metodkonceptet och därför behövs andra kompletterande arbetssätt. Andra arbetssätt som lärarna anger att de använder för att förebygga mobbning är: EQ, skolgårdskartor, kompismassage, fadderverksamhet, etiska samtal, samt samarbetsövningar. Därtill påpekar lärarna att eleverna blir delaktiga i det preventiva mobbningsarbetet genom att vara kamratstödjare, Mombusar, EQ och samarbetslekar. Eleverna är delaktiga i samtal kring känslor och etiska aspekter samt genom att massera varandra. Respondenterna i studien är överens om att det är skolans personal som bär ansvaret för att det förebyggande mobbningsarbetet ska fungera i skolan. Lärarna i studien uppger att de löser konflikter som uppstår så fort som möjligt. När det uppstår komplicerade konflikter eller mobbning anger lärarna att mobbningsteamet på respektive skola ger ett bra stöd och hjälp. Mobbningsteamets uppgift är bland annat att vara stöd åt lärare när de behöver hjälp att lösa mobbningsproblematik i sin egen klass.

Diskussion

Nedan följer en metoddiskussion och resultatdiskussion. Metoddiskussionen debatterar fördelar och nackdelar med studiens valda metod och tillvägagångssätt. I studiens resultatdiskussion ställs responderarnas utsagor och litteratur från litteraturöversikten i relation till varandra. Diskussionsavsnittet avslutas med förslag på vidare forskning.

Metoddiskussion

Syftet med studien var att försöka fånga och beskriva det upplevda stödet som respektive metod ger i det konkreta arbetet. Vi har avgränsat syftet för att hålla fokus på vad studien avser att undersöka. Det avgränsade syftet har legat till grund i sökning efter relevant litteratur. Utifrån sökorden kränkande behandling, mobbning, trakasserier och förebyggande mobbningsarbete, gick det att finna olika metodböcker. Information om Friends har främst funnits via Internetsidor. Informationen om Mombus har funnits både via Internetsidor samt en bok som Staff har skrivit som beskriver metoden. Det har inte funnits några studier eller utvärderingar gjorda angående vilken effekt metoderna Friends, Mombus har i det preventiva arbetet med mobbning i grundskolan.

Valet av en empirisk kvalitativ metod har varit en bra utgångspunkt för att undersöka det valda syftet med tillhörande frågeställningar. Den kvalitativa metoden innebär, enligt Bell (2000), att forskaren har ett intresse av att ta reda på hur olika personer upplever sin värld (s. 13). Genom att tillsammans utvärdera studiens syfte med frågeställningar skapade vi intervjufrågor som skulle hjälpa oss att få svar på syftets frågeställningar. Den kvalitativa metoden med semistrukturerade intervjufrågor, menar vi, har bistått oss att få svar på syftet och dess frågeställningar. I en kvalitativ forskning är intervjumetoden gynnsam då den är flexibel ur flera perspektiv. Det är lätt att sondera svar och gå in på motiv samt känslor på ett sätt som kan vara omöjligt om forskaren väljer att göra en enkätundersökning. Hade syftet med studien istället varit att mäta och ange variabler till exempel antal samt hur många som säger något, kunde vi ha valt att använda oss av en kvantitativ metod via enkäter. Trost (2001) påpekar att enkäterna kan utformas med olika frågor beroende på vilka svar forskaren söker. Den kan bestå av sakfrågor och attityd- samt åsiktsfrågor med fasta eller öppna svarsalternativ (s. 63). Om studiens empiriska datamaterial varit baserat på enkäter, tror vi att en del av djupet av materialet hade gått förlorat då forskaren inte kan följa upp respondenternas svar i enkäterna. Trost (2005) lyfter fram att kvalitativa intervjuer karakteriseras av att intervjuaren ställer raka enkla frågor och respondenten förhoppningsvis ger komplexa och innehållsrika svar (s. 7). I en intervju är det möjligt att ställa relevanta följdfrågor och utveckla de svar som ges. Värdet med öppna frågor är att den som intervjuas själv får tolka frågan.

En fördel med enkäter är att fler respondenter kan nås för att få en bredare data vid jämförelse kring till exempel hur många som använder sig utav ett visst arbetssätt. Om studiens syfte skulle ha varit att kvantifiera hur många lärare som anser att deras antimobbingsmetod fungerar till exempel bra eller dåligt, skulle enkäter kunnat användas. Starrin (1994) synliggör att enkäter ofta används i kvantitativa studier där forskaren försöker att finna samband mellan olika företeelser och innebörder (s. 23). Vi valde att inte göra enkäter på grund av att vi anser att det kan vara svårt att få ett djup på frågorna då respondenterna förväntas svara på frågor utan att veta vem mottagaren är.

Intervjumodellen som användes var semistrukturerad både för att hjälpa oss att få syftet med frågeställningar besvarat samt för att ge oss ett stöd under intervjuerna. Vidare erhöll vi möjlighet att fokusera på att ställa relevanta följdfrågor till respondenterna som då kunde utveckla sina svar. De semistrukturerade intervjuerna medförde att det blev ett bra samtal mellan forskare och respondent. För att skapa ett samtal och en öppen kontakt med varje respondent valde vi att endast en av oss skulle intervjuas. Vi intervjuade därför tre lärare vardera. Om vi båda hade deltagit vid varje intervju hade vi blivit i numeriskt överläge över respondenten vilket kunde ha medfört att respondenten känt sig besvärad och mindre villiga att samtala. Samtliga intervjuer som genomfördes bandades med hjälp av en bandspelare. Fördelar med bandspelare är att forskaren som intervjuar kan koncentrera sig på respondenten, hålla ögonkontakt, notera kroppsspråk samt hålla samtalet levande. Om vi hade valt att inte bända intervjuerna utan istället skrivit ned respondenternas svar under pågående intervju hade en av riskerna varit att vi inte hade hunnit med att skriva ner allt som respondenterna sade och då hade värdefull data kunnat gå förlorat. En annan risk med att skriva ner respondenternas svar istället för att bända intervjun är att det kan upplevas som att intervjuarens fokus är på det som ska skrivas istället för på respondenten. En nackdel med att använda sig av intervjuer är att det kan vara svårt att analysera det insamlade materialet eftersom det kan skilja sig mycket mellan respondenternas svar. Om det under intervjuerna ställts öppna frågor är det upp till varje respondent att tolka frågan och svaren baseras då på respondentens egen tolkning. När vi utförde vår analys blev vi medvetna om att vi kunde ha ställt fler frågor till respondenterna som till exempel: Hur länge har ni arbetat med Friends respektive Mombus på skolan? Vilka av de förebyggande åtgärderna du använder dig av kommer ifrån Friends respektive Mombus? Hur är Friends respektive Mombus verifierad? Vilket resultat ser du att Friends respektive Mombus ger i ditt preventiva mobbningsförebyggande arbete? Vi är medvetna om att valet av andra frågor till respondenterna skulle ha kunnat medföra ett annat resultat.

Kvalitativa undersökningar syftar till att erhålla en djupare kunskap enligt Patel och Davidsson (1994). Patel och Davidsson beskriver vikten av att forskaren reserverar mycket tid för bearbetning av datamaterialet då det är grundläggande att läsa igenom materialet flera gånger för att finna kategorier, mönster och teman. Vid analysen av studiens datamaterial använde vi oss av flera olika kategorier för att koda informationen som respondenterna givit oss. Därtill strukturerade vi koderna för att finna mönster som sedan utmynnade i teman. Vi är medvetna om att studien hade kunnat få en annan struktur med ett annat resultat om någon eller några andra forskare hade gjort

undersökningen. Våra erfarenheter och förförståelse kring förebyggande åtgärder kring mobbning kan ha avspeglats i studien.

Studiens skolor är enbart baserade på att det var de första skolor vi fann när vi undersökte grundskolor som utgick ifrån Friends respektive Mombus som antimobbningssmetod. Hade vi använt oss av andra preferenser i valet av skolor hade studien kunnat få ett annat resultat. Flertalet av eleverna på skola 1 samt skola 2 kommer från villaområden eller hyresområden där familjer med god social status bor. Om skolornas upptagningsområde istället hade kännetecknats av bostadsområden där familjer med låg social status bor hade lärarnas utsagor kunnat se annorlunda ut.

Respondenterna som deltog i studien valdes ut av respektive rektor på vardera skolan på vår uppmaning. Rektorerna som båda var kvinnor fick veta att vi arbetade med ett examensarbete på Lärarutbildningen och att vi ville intervjua tre yrkesverksamma lärare på skolan angående metoderna Friends respektive Mombus. Vidare ombads rektorerna att utse tre yrkesverksamma lärare i respektive förskoleklass, årskurserna ett, två eller tre. Vi är medvetna om att vi inte vet hur respektive rektor valt ut respondenterna till studien. Rektorerna kan ha valt ut lärare som de ansåg var mest eller minst kunniga och/eller mest eller minst engagerade i den mobbningsförebyggande metoden som skolan utgår ifrån. Vidare kan rektorerna ha valt lärare som förmedlar en bild som rektorerna i förväg bestämt. Vi hade eventuellt kunnat undvika detta genom att vi hade angett klara riktlinjer som rektorerna hade fått utgå ifrån när de valde ut respondenterna till studien. Hade vi angett klara riktlinjer till rektorerna hade deras påverkan på studien eventuellt undvikits och studiens resultat kunnat se annorlunda ut. Vår erfarenhet efter intervjutillfällena är att respondenterna inte verkade indirekta eller direkta påverkade utav respektive rektor. Respondenterna verkade inte spända eller undvikande när de svarade på våra intervjufrågor.

Studiens respondenter består av enbart kvinnor i ålder mellan 40 till 55 år, medelålder cirka 46 år. Avsaknaden av män i studien beror på att det inte finns några manliga klasslärare som ansvarar för förskoleklass eller årskurs ett till tre på de utvalda skolorna. Resultatet kunde ha sett annorlunda ut om det varit män med i studien eller om respondenternas medelålder varit lägre eller högre.

Sammanfattningsvis anser vi att studiens val av en kvalitativ metod med intervjuer som redskap för att samla empiriskt datamaterial har varit tillfredställande för att undersöka och få svar på studiens syfte med frågeställningar.

Resultatdiskussion

I detta avsnitt diskuteras det upplevda stödet som respektive metod ger i det konkreta arbetet under rubrikerna: *Elevers delaktighet, Andra förebyggande arbetssätt* samt *Information till föräldrarna*.

När det gäller att arbeta förebyggande mot mobbning genom metoderna Friends och Mombus visar studiens resultat att metodernas redskap inte är tillräckliga, enligt lärarna på skola 1 samt skola 2. Val av metod sker, enligt Myndigheten för skolutveckling (2003) ofta utan att skolor reflekterar över vad det är för problem som ska lösas samt vilka mål som ska uppnås (s. 45). Det krävs många andra arbetssätt för att motverka mobbning enligt respondenterna i studien vilket har inneburit att de styrkor metoderna har som respondenterna angivit är relativt begränsade.

Elevers delaktighet

Det som upplevs som stöd i båda metoderna är elevernas delaktighet som kamratstödjare och Mombusar. När det gäller att involvera eleverna som kamratstödjare i det preventiva arbetet via metoderna som beskrivs i studien så får de elever som ska vara kamratstödjare utbildning via stiftelsen Friends. Elever som ska vara Mombusar undervisas av sina klasslärare. Lärarna från båda skolorna i studien belyser att tanken med kamratstödjarna inte är att eleverna ska agera poliser eller på annat sätt utmärka sig under rasterna. Kamratstödjarnas och Mombusarnas uppgift är att vara lite extra uppmärksamma på om någon elev inte har det bra och då be personal på skolan om hjälp. Relaterat till Isaksson (1998) påpekas att information samt undervisning om mobbning ska ges till samtliga elever och upplägget ska utformas åldersadekvat (s. 30). På skola 2 blir alla elever delaktiga i att vara Mombusar och lärare lyfter vikten av att anpassa metoden till de elever som ska arbeta med Mombus. På skola 1 som utgår ifrån Friends är det endast utvalda elever som får vara kamratstödjare och lärarna på skolan lyfter problematik med om det är de "rätta" eleverna som blir kamratstödjare. Med rätta elever menar lärare att de ska vara goda kamrater och förstå sitt ansvar i uppdraget. Vidare belyser lärarna som utgår ifrån Friends att det lätt uppstår avundsjuka mellan elever som är kamratstödjare och de som inte är det. Lärare påpekar att en elev som varit kamratstödjare blev utsatt för mobbning på grund av att eleven skulle på resa med Friends. Det kan tyckas anmärkningsvärt att utgå ifrån en metod som eventuellt kan leda till mobbning. Vi menar att det är betydelsefullt att inte bara inkludera vissa elever och exkludera andra elever i det mobbningsförebyggande arbetet. Isaksson beskriver att samtliga elever ska vara delaktiga i arbetet med att förebygga mobbning (s. 28). Lärarna som arbetar utifrån metoden Friends beskriver att de har en eller ett par temadagar per termin, så kallade Friendsdagar, som involverar skolans elever i det förebyggande mobbningsarbetet genom till exempel samarbetsövningar och stoppteater. Myndigheten för skolutveckling (2003) menar att de skolor som istället för temadagar väljer att integrera värdefrågor i den dagliga verksamheten och undervisningen har kommit långt i sitt värdegrundsarbete. Arbetet med värdefrågor kan genomföras med

samtal kring händelser som sker i eller utanför skolan (s. 38). Diskussion kring detta lyfts under rubriken andra förebyggande arbetssätt.

Flera forskare belyser vikten av att eleverna redan i låg ålder blir delaktiga i det preventiva arbetet mot mobbning. Rigby (2002) påvisar att det blir bättre resultat när det gäller att motverka mobbning om program införs tidigt, redan när eleverna går i förskolan och i grundskolans tidiga år (s. 3). Isaksson (1998) påpekar att redan i barngrupper på förskolan bör ett aktivt arbete med förebyggande mobbningsarbete påbörjas. Information och undervisning om mobbning ska ges till samtliga elever i skolan (s. 30). Detta kan relateras till resultatet i denna studie. När det gäller kamratstödjarna är det endast elever från årskurs tre och uppåt som är involverade på skola 1. Det innebär att eleverna från årskurs två och nedåt varken är involverade i uppdraget såsom att välja eller bli vald till kamratstödjare eller att de har tillgång till kamratstödjare på sina raster. Eleverna på skola 2 som utgår ifrån Mombus involveras i antimobbingsmetoden ifrån förskoleklass och uppåt. Det som lärarna på skola 2 påpekar är att det är svårt att hålla intresset uppe hos eleverna för att vara Mombusar. Resultatet visar att även lärarna anser att de vill få aktualisera metoden med jämna mellanrum. Fördelen med att regelbundet nyintroducera metoden enligt flera av respondenterna är att det lättare går att hålla kvar entusiasmen för det preventiva arbetet hos såväl lärare som elever. Samtliga lärare i vår undersökning uttrycker explicit att de inte är eleverna som bär ansvaret för att det preventiva arbetet utförs utan de vuxna på skolan. Høiby (2004) menar att samtliga vuxna i skolans verksamhet behöver vara överens om hur skolan ska arbeta för att skapa en god kamratanda (s. 81). Om inte all personal arbetar förebyggande mot mobbning kan följderna bli att eleverna inte upplever mobbning som något fel, menar Isaksson (1998, s. 29). Det borde vara än mer betydelsefullt att lärarna själva förmår hålla fokus och intresse för metoden som de arbetar utifrån. Hägglund (2004) lyfter att det är viktigt att lärare tillägnar sig den antimobbingsmetod de ska arbeta utifrån och att de gör metoden till sin (s. 108).

Andra förebyggande arbetssätt

Flera av lärarna framhåller att Friends respektive Mombus endast är en liten del av det förebyggande arbetet mot mobbning som pågår dagligen och att de använder många andra arbetssätt. Är det metoderna som brister eller har lärarna inte tillräcklig kunskap om hur de ska arbeta via Friends och Mombus eller känner sig inte lärarna delaktiga i valet av metod? Vi anser att om skolan utgår ifrån en metod ska den innehålla tillräckligt med verktyg, så att alternativa arbetssätt inte är nödvändiga. Ttofi et al. (2008) framhåller att många antimobbingsprogram inte är baserade på empiriska studier om mobbning bland elever samt varför det är vanligt förekommande och varför elever blir utsatta. Istället grundas metoderna ofta på tankar kring vad som eventuellt kan minska mobbningen (s. 11). Høiby (2004) klarlägger att lärare behöver vara överens om vilka gemensamma insatser skolan ska arbeta utifrån för att förebygga mobbning och kränkande behandling (s. 81). Vid valet av en antimobbingsmetod, påpekar Myndigheten för skolutveckling (2003) att skolan bör reflektera kring vad metoden är tänkt att tillföra samt hur den praktiskt ska användas (s. 45). I ljuset av detta förefaller det rimligt att skolan vid valet av antimobbingsmetod behöver göra samtliga personal på skolan delaktiga i beslutet. Lärarna behöver få information om

utvärderingar som är gjorda av metoderna så att de får reda på vilket resultat metoderna har gett. Ttofi et. al. (2008) visar att effektiva metoder minskar riskerna med mobbning och kränkande behandling med 17 – 23 procent (s. 6). Myndigheten för skolutveckling (2003) påvisar att skolor bör innan de väljer att arbeta utifrån preventiva metoder undersöka hur de fungerar i överensstämmelse med forskning och utvärderingar. Metoden som väljs bör ha en tydlig struktur som visar om den omfattar både förebyggande och åtgärdande strategier eller om det krävs att skolan arbetar utifrån ytterligare en annan metod som stöd och komplettering (s. 45).

De preventiva arbetssätt som lärarna upplever som stöd och använder sig av är: EQ, samtal om känslor och etiska aspekter, fadderverksamhet samt kompismassage. Arbetssätten är konkreta verktyg som lärarna på ett enkelt sätt tillämpar i den dagliga verksamheten. Ett arbetssätt som lärarna i studien praktiserar för att förebygga mobbning är samtal via EQ med och till eleverna. Samtalet och samspelet mellan lärare och elever och mellan barnen själva i skolan är mycket betydelsefullt. Höistad (2001) förklarar att barn behöver lära sig vikten av att de själva ska säga ifrån, istället för att ge igen genom verbal eller fysisk handling som till exempel att retas eller slåss. Med hjälp av de vuxna behöver barnen få förståelse för att alla har rätt att trivas och ha det bra i skolan. Vuxna behöver hjälpa barnen att förstå att de inte ska tillåta att kränkningar sker, anser Höistad (2001, s. 50). Genom att läraren tränar eleverna att kommunicera med varandra om till exempel känslor eller etiska förhållningssätt kan deras förståelse för varandra öka. Myndigheten för skolutveckling (2003) framhåller att samtal kan bidra till att utveckla både elevens demokratiska kompetens samt deras respekt för andras åsikter och värderingar (s. 38). Därtill kan samtalet användas som redskap för att lösa konflikter och kränkningar som skett mellan eleverna. Lärare i studien uttrycker explicit att de aldrig släpper de konflikter som uppstått i skolans verksamhet. Vidare framhåller respondenterna att ingen elev ska behöva gå hem från skolan arg eller ledsen för att en konflikt eller någon form av trakasseri inte blivit utredd. Lag (2006:67) om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever i svensk författningssamling (Riksdagen u.u) påpekar att om personal i skolan får reda på att elev utsätts för kränkande behandlingar ska åtgärder genast vidtas. Med utgångspunkt i lag 2006:67 anser vi att läraren bör vara med och handleda och medla i konflikten och tillsammans med eleverna komma överens om en lösning som fungerar för samtliga inblandade parter.

Information till föräldrarna

Nordahl et. al. (2006) förklarar att läroplanernas intentioner om samarbete mellan hem och skola inte fungerar i den praktiska verksamheten. Föräldrarna har i själva verket ett lågt inflytande över vad som sker i skolan (s. 124). Stiftelsen Allmänna barnhuset i samarbete med Riksförbundet Hem och Skola (u.u.) framhåller att det är utifrån skolans och lärarnas villkor som samverkan sker mellan hem och skola (s. 46). Lärarna i studien påvisar att elevernas föräldrar inte involveras i det preventiva mobbningsarbetet på skolan utan främst informeras om metoden när deras barn börjar i förskoleklass och vid föräldramöten. Därtill beskriver lärare i studien att elevernas föräldrar gärna får vara med och delta i skolans verksamhet, men det är inte ofta som lärarna själva bjuder in vårdnadshavarna. Vi är medvetna om komplexiteten när det

gäller att aktivt bjuda in föräldrarna till att delta i verksamheten. Föräldrar kan känna sig tvungna att vara med trots att de egentligen inte har tid eller lust att delta. Det som är angeläget är att lärare talar om för föräldrar att de får gärna vara med och vara delaktiga i verksamheten men att det inte är ett krav. I lärarens uppdrag, enligt Lpo 94, ingår det att skapa en fungerande kontakt med elevernas vårdnadshavarna (Utbildningsdepartementet 1994, s. 14). En god kontakt underlättar förhoppningsvis för vårdnadshavarna att även ta kontakt med läraren om deras barn berättar att de blir utsatta för kränkningar eller mobbning. Høiby (2004) påpekar att det finns mindre mobbning på skolor där föräldrar uppmuntras till att ta kontakt med läraren om det uppstår problem som till exempel mobbning eller trakasserier. Ett sätt som Høiby föreslår är att lärarna kan göra hembesök vid det första utvecklingssamtalet hos eleverna för att upprätta en god kontakt med föräldrarna i deras hem (s. 82). Fördelen med att lärare gör hembesök är den trygghet både barn samt vårdnadshavare ofta känner när de befinner sig i sin hemmiljö. Nackdelen kan vara att föräldrarna kan känna att läraren kontrollerar hur familjen har det hemmet. Vikten med att skapa en god kommunikation mellan lärare och vårdnadshavare är att det oftast underlättar för både hem och skola att ta kontakt när och om svårigheter som till exempel mobbning uppstår (Stiftelsen Allmänna Barnhuset i samarbete Riksförbundet Hem och Skola u.u. s. 46). Lärarna i studien beskriver att elevernas föräldrar informeras om det preventiva arbetet men de involveras i ringa grad, förutom då mobbning uppstått och ska åtgärdas. När det uppstått mobbning i skolan anger lärarna i studien att de kontaktar mobbningsteamet samt föräldrarna. Den fortsatta kontakten mellan hem och skola när mobbning uppstått sker främst via mobbningsteamet som är den enhet som sköter samtal mellan de inblandade eleverna och föräldrarna. Vidare anger lärare att mobbningsteamet ger stöd i det mobbningsförebyggande arbetet via bra tips. Lärarna i studien är positiva till mobbningsteamet och framhåller hur lätt det är att få stöd och hjälp av dem. Det torde vara en bra strategi att använda sig av föräldrarna i det preventiva arbetet mot mobbning för att de ska få inflytande över verksamheten och dess innehåll, vilket Lpo 94 poängterar. Skolan ska ”samverka med elevernas vårdnadshavare så att man tillsammans kan utveckla skolans innehåll och verksamhet” (Utbildningsdepartementet 1994, s. 14).

Avslutningsvis vill vi ytterligare belysa vikten av att alla skolor arbetar med att förebygga mobbning och ser till att arbetet uppnår goda resultat. För att få goda resultat bör personalen utgå ifrån metoder som är utvärderade och som forskarna funnit fungerar tillfredsställande. Det är viktigt att all personal inom skolan arbetar för att skapa gemenskap och trygghet för att konflikterna ska minska. ”Inga handlingsplaner i världen lyckas stoppa mobbningen om skolor inte förmår att skapa en god lärmiljö med trivsel och trygghet” belyser Myndigheten för skolutveckling (2003, s. 12). Det är skolans personal som bär huvudansvaret när det gäller att arbeta förebyggande för att motverka mobbning samt kränkande behandling och skapa en god lärmiljö. Vi vill därtill påvisa betydelsen av att lärare får en rimlig arbetsbörda och att de ges tid och utrymme för att engagera sig i det preventiva arbetet mot mobbning. Hägglund (2004) konstaterar att det inte behöver bero på att antimobbningssmetoden är bra när lärare får goda resultat i sitt mobbningsförebyggande arbete. Istället kan det goda resultatet bestå i att lärare har

fått möjlighet, tid och utrymme att engagera sig (s. 108). Vi anser att det är betydelsefullt att samtliga elever i alla årskurser blir involverade i det preventiva arbetet med att motverka mobbning samt kränkande behandling, vilket även styrdokument Lpo 94 påpekar. Rigby (2002, s. 3) poängterar att förekomsten av mobbning ökar om det under en längre tid inte finns något program som motverkar det.

Förslag till vidare forskning

Det finns lite utvärdering och forskning gjord kring metoder som arbetar förebyggande mot mobbning, till exempel saknas undersökning om hur arbetet med metoderna Friends och Mombus fungerar. I en fortsatt studie skulle forskare kunna intervjua hur elever och/eller deras föräldrar upplever att antimobbningsarbetet fungerar via Friends och Mombus.

I denna studie har vi inte lyft fram vad som är positivt och negativt med andra metoder utöver Friends och Mombus. I en ny studie skulle det vara intressant att studera fördelar och nackdelar med andra metoder som används i skolan för att förebygga mobbning. De olika metoderna skulle kunna värderas utifrån olika perspektiv, till exempel: Hur är metoderna utvärderade? Är metodens struktur tillräcklig för att arbeta förebyggande mot mobbning enligt eleverna, vårdnadshavarna samt lärarnas behov? Vidare hur involveras elever och vårdnadshavarna i det förebyggande arbetet samt vilken betydelse har deras involvering för att motverka mobbning? Därtill kan metoder värderas utifrån perspektivet: hur bidrar de konkret till att motverka mobbning? En studie med det syftet skulle kunna genomföras både kvalitativt och kvantitativt. Den kvalitativa studien kan genomföras via intervjuer med enskilda lärare, elever och föräldrar. I den kvantitativa studien kan forskare utgå ifrån enkäter som skickas till lärare, elever och vårdnadshavare på en eller flera skolor.

Referenser

APA (1992). *Publication Manual*. (4. uppl.) Washington, DC: American Psychological Association.

Bell, J. (2000). *Introduktion till forskningsmetodik*. (3. uppl.). Lund: Studentlitteratur.

Bliding, M. (2004). *Inneslutandets och uteslutandets praktik. En studie av barns relationsarbete i skolan*. Diss., (Göteborg Studies in Educational Sciences, 214). Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.

Coloroso, B. (2003). *Mobbningens tre ansikten: Så bryter vi våldets onda cirkel*. (u.u): Egmont Richter.

Friends (u.u. a). *Snabbfakta*.
[Elektronisk] tillgänglig:
<http://www.friends.se/?id=1662> [2008-09-01].

Friends (u.u. b). *Friends skola*.
Elektronisk] tillgänglig:
<http://www.friends.se/?id=317> [2008-09-09].

Friends (u.u. c). *Mobbning*.
[Elektronisk] tillgänglig:
<http://www.friends.se/?id=1591> [2008-09-19].

Friends (u.u. d). *Historik*.
[Elektronisk] tillgänglig:
<http://www.friends.se/?id=1587> [2008-10-05].

Friends (u.u. e). *Vad händer på skolan när Friends kommer?*
[Elektronisk] tillgänglig:
<http://www.friends.se/filearchive/2/2459/intressepaket%20grundskolan.pdf>
[2008-10-05].

Frånberg, G-M. (2003). *Mobbning i nordiska skolor - Kartläggning av forskning om och nationella åtgärder mot mobbning i nordiska skolor*. Köpenhamn: Nordiska ministerrådet.

- Hägglund, S. (2004). När mobbning är ok. Om mobbning som uttryck för kollektiv kunskap och delade värdesystem. I. A.A. Thelin & H. Williamson (red.), *Nya forskningsperspektiv på mobbning. Dokumentation av en forskarkonferens om mobbning 24-25 september 2003 i Stockholm* (s. 99-112). Köpenhamn: Nordisk ministerråd.
- Høiby, H. (2004). *Mobbning kan stoppas! – verktyg för lärare och pedagoger*. Sveriges utbildningsradio.
- Höistad, G. (2001). *Mobbning och människovärde*. Stockholm: Gothia.
- Isaksson, M. (1998). *Mobbad! Att utveckla ett effektivt mobbningsarbete*. Höganäs: Kommunlitteratur.
- Kimber, B. (1999). *EQ – livsnödvändig kompetens. En introduktion till arbetet med EQ i skolan*. Solna: Ekelunds förlag.
- Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Larsson, S. (1993). On quality of qualitative studies. *Nordisk pedagogik*, vol. 13, nr 4, 194-211.
- Myndigheten för skolutveckling. (2003). *Olikas lika värde – om arbetet mot mobbning och kränkande behandling*. Stockholm: Liber.
- National Encyklopedin (2008 a). *Mobbning*.
[Elektronisk] tillgänglig:
<http://www.ne.se/artikel/1145182/1145182> [2008-12-05].
- National Encyklopedin (2008 b). *Trakassera*.
[Elektronisk] tillgänglig:
<http://www.ne.se/artikel/1522182/1522182> [2008-12-05].
- Nordahl, T., Gravrok, Ø., Knudsmoen, H., Larsen T. M.B. & Rørnes, K. (red.). (2006). *Forebyggende innsatser i skolen-Rapport fra forskergrupper oppnevnt av Utdanningsdirektoratet og Sosial- og helsedirektoratet om problematferd, rusforebyggende arbeid, læreren som leder og implementeringsstrategier*. Oslo: Utdanningsdirektoratet.
- Nyberg, R. (2000). *Skriv vetenskapliga uppsatser och avhandlingar: med stöd av IT och Internet*. (4. uppl.). Lund: Studentlitteratur.
- Olweus, D. (1999). *Mobbning bland barn och ungdomar*. Sverige: Rädda barnen.
- Osbeck, C., Holm, A-S. & Wernersson, I. (2003). Kränkningar i skolan – förekomst, former och sammanhang. *Värdegrunden 5 Tematiserad forskning, utbildning och*

regional utveckling inom skolans verksamhetsområde. Göteborg
[http://www.vardegrunden.org.gu.se/dokument/Rapport 5](http://www.vardegrunden.org.gu.se/dokument/Rapport%205)

Patel, R & Davidsson, B. (1994). *Forskningsmetodikens grunder: Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur.

Rigby, K. (2002). *A meta-evaluation of methods and approaches to reducing bullying I pre-schools and early primary school in Australia*. Canberra: Attorney-General's Department.

Riksdagen (u.u.) *Svensk författningssamling (SFS)*.
[Elektronisk] tillgänglig:
<http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=3911&bet=2006:67>
[2008-10-26].

Skolverket (2006). *Nyhetsbrev – vad innebär den nya lagen om förbud mot all kränkande behandling?*
(Senast granskad: 2006-03-08).
[Elektronisk] tillgänglig:
<http://www.skolverket.se/sb/d/1320/a/5664> [2008-04-04].

Skolverket (u.u a). *Barn- och elevskyddsombudet*.
(Senast granskad: 2007-09-28)
[Elektronisk] tillgänglig:
<http://www.skolverket.se/sb/d/1910> [2008-09-13].

Skolverket (u.u b). *Utbildningssatsning mot mobbning*.
(Senast granskad 2 oktober 2008).
[Elektronisk] tillgänglig:
<http://www.skolverket.se/sb/d/2474> [2008-12-05].

Staff, J. (1997). *Mombus modell att förebygga mobbning*. Täby: Sama förlag.

Staff, J. Mombuscenter. (u.u). *Mobbningsombudsman*.
[Elektronisk] tillgänglig:
<http://hem.passagen.se/klassringen/left.html> [2008-09-28].

Starrin, B. (1994). Om distinktionen kvalitativ – kvantitativ i social forskning. I: Starrin, B. & Svensson, P-G. (red). *Kvalitativ metod och vetenskapsteori* (s. 11-39). Lund: Studentlitteratur.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset i samarbete med Riksförbundet Hem och Skola (u.u). *Hur gör vi nu då? – Skolans beredskap inför svåra situationer*. (u.u).

Svensk facklitteratur. (2006). *Beredskap mot mobbning – stärkt skydd för barn och elever Bättre redskap för skolledare och lärare*. Stockholm: Svensk Facklitteratur.

Trost, J. (2001). *Enkätboken*. Lund: Studentlitteratur.

Trost, J. (2005). *Kvalitativa intervjuer*. (3. uppl.). Lund: Studentlitteratur.

Ttofi, M. M., Farrington, P. D. & Baldry C. A. (2008). *Effectiveness of Programmes to Reduce School Bullying-A Systematic Review Report prepared for The Swedish National Council for Crime Prevention*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Utbildningsdepartementet. (1994). *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet* (Lpo 94). Stockholm: Skolverket och CE Fritzes.

Vetenskapsrådet. (2001). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Antagna av Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet i mars 1990.

[Elektronisk] tillgänglig:

http://www.vr.se/download/18.1d4cbbbb11a00d342b080003189/forskningsetiska_principer_h5 [2008-09-13].

Widerberg, K. (2002). *Kvalitativ forskning i praktiken*. Lund: Studentlitteratur.

Intervjufrågor till lärare i skolans tidiga åldrar, förskoleklass till årskurs tre

1. Vilken utbildning har du?
2. Hur länge har du arbetat som lärare?
3. I vilken årskurs arbetar du nu?
4. I vilka årskurser har du arbetat i tidigare?
5. Skulle du vilja svara på hur gammal du är?

6. Vilken metod använder ni er av på er skola för att motverka mobbning?
7. Vart har du fått information om metoden, Friends/Mombus, som används på din skola?
8. Hur är era åtgärder kring antimobbningsarbetet utformade?
9. Hur involveras elever i antimobbningsarbete på din skola?
10. Hur involveras elevernas vårdnadshavare i antimobbningsarbetet på din skola?

11. Vilka fördelar anser du att Friends/Mombus har?
 - Varför är dessa bra?
 - På vilket sätt är de bra?
12. Vilka nackdelar anser du att Friends/Mombus har?
 - Vad tror du att nackdelarna kan bero på?
 - Hur skulle du vilja åtgärda dem?
13. Är det något annat som du skulle vilja tillägga om hur ni arbetar för att förebygga och åtgärda mobbning på er skola eller några andra personliga reflektioner som du ännu inte fått lyfta fram?

De första fem frågorna i intervjun syftar till att ta reda på respondentens bakgrund.

Fråga sex till tio handlar om hur skolan, enligt den tillfrågade lärarens mening, arbetar för att förebygga och åtgärda mobbning.

Nästföljande frågor, elva till tolv, handlar om vilka fördelar och nackdelar de intervjuade lärarna ser med Friends respektive Mombus. Följdfrågor för att låta respondenterna utveckla begrepp eller svar ställs fortlöpande under intervjun.

Intervjuns sista fråga är till för att respondenten ska kunna ändra eller lägga till något som han eller hon tidigare inte lyft under intervjun.